

"Voi olla myös kaks äitiä"
Lasten näkemyksiä oman perheensä erityisyydestä
Lotta Kyllönen

Varhaiskasvatustieteen kandidaatintutkielma
Kevätlukukausi 2016
Kasvatustieteiden laitos
Jyväskylän yliopisto

TIIVISTELMÄ

Kyllönen, Lotta. 2016. "Voi olla myös kaks äitiä" Lasten näkemyksiä oman perheen erityisyydestä. Varhaiskasvatustieteen kandidaatintutkielma. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteiden laitos. 67 sivua + liitteet.

Tämä tutkimus käsittelee 4-6-vuotiaiden sateenkaariperheissä elävien lasten käsityksiä omasta perheestään ja sen erityisyydestä. Yhteiskunnallisissa keskusteluissa painottuvat sekä aikuisten asenteet ja ennakkoluulot erilaisia perheitä kohtaan että näkemykset lapsille suotuisista perheoloista. Myös sateenkaariperhe-termi viittaa toisen tai useamman vanhemman asemaan seksuaali- tai sukupuolivähemmistöryhmän jäsenenä. Katseen ei tulisi kuitenkaan kiinnittyä pelkkiin aikuisiin vaan myös lapsiin. Tämän tutkimuksen tarkoituksena on antaa tilaa lasten näkemyksille oman perheensä erityisyydestä ja sen vaikutuksista lapsuuteen.

Tutkimuksen aineisto on kerätty haastattelemalla viittä 4-6-vuotiasta lasta. Aineisto muodostui lasten kotona nauhoitetuista ja jälkeempään litteroiduista teemahaastatteluista. Aineisto analysoitiin sisällönanalyysin kautta.

Tutkimuksessa ilmeni, että lapset näkivät yhdessä asumisen ja yhdessäolon määrittävän perhettä vahvimmin. Oma, heteronormatiivisesta perhemallista poikkeava perhe nähtiin yhtenä useista perhemuodoista eikä muihin perheisiin nähden eikä eroja juurikaan nähty. Lapset eivät olleet myöskään kohdanneet ennakkoluuloja vertaisryhmässään perheensä suhteen. Vanhempien roolit jakautuivat lasten puheissa tasaisesti eikä biologisen ja sosiaalisen vanhemman rooleissa näkynyt merkittäviä eroja.

Lasten perhekertomuksista erottui kolme erityispiirrettä: lapset tarkastelivat perhettään lapsikeskeisesti, oma perhe nähtiin erityisenä, joskaan ei erilaisena muihin perheisiin nähden ja vanhempien roolijako muotoutui lasten puheessa tasavertaisesti. Tutkimuksen perusteella sateenkaariperheissä varttuneet varhaiskasvatusikäiset lapset vaikuttivat olevan tyytyväisiä omaan perheeseensä sekä perhetaustaansa.

Asiasanat: Sateenkaariperhe, lasten näkökulma, perhemuoto, perheet

TAULUKOT

| | |
|--|----|
| TAULUKKO 1. Aineiston analyysin eteneminen | 30 |
| TAULUKKO 2. Perhettä yhdistävät tekijät..... | 38 |
| TAULUKKO 3. Perheiden väliset eroavaisuudet ja yhtäläisyydet | 42 |
| TAULUKKO 4. Perheenjäsenten roolit..... | 51 |

SISÄLTÖ

TIIVISTELMÄ

TAULUKOT

SISÄLTÖ

| | | |
|----------|---|-----------|
| 1 | JOHDANTO | 5 |
| 2 | PERHE ULKOISESTI MÄÄRITELTYNÄ | 8 |
| | 2.1 Perhe yhteiskunnan määrittämänä | 8 |
| | 2.2 Monimuotoiset sateenkaariperheet | 10 |
| | 2.3 Vanhemmuuden eri muodot..... | 13 |
| 3 | PERHE SISÄISESTI MÄÄRITELTYNÄ | 17 |
| | 3.1 Perhe lapsen näkökulmasta..... | 17 |
| | 3.2 Perhe vanhempien näkökulmasta | 19 |
| | 3.3 Sateenkaariperhe-elämä tutkimusten valossa | 20 |
| 4 | TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA TUTKIMUSKYSYMYKSET | 23 |
| 5 | TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN | 25 |
| | 5.1 Tutkimuskohde ja lähestymistapa..... | 25 |
| | 5.2 Tutkimukseen osallistujat | 27 |
| | 5.3 Aineiston keruu..... | 28 |
| | 5.4 Aineiston analyysi | 29 |
| | 5.5 Eettiset ratkaisut..... | 34 |
| 6 | TULOKSET | 38 |
| | 6.1 Perheen muotoutuminen | 38 |
| | 6.2 Perhemuotojen väliset eroavaisuudet ja yhtäläisyydet..... | 42 |
| | 6.3 Oman perheen erityisyys | 46 |
| | 6.4 Perheenjäsenten roolit | 50 |
| 7 | POHDINTA | 53 |
| | 7.1 Tutkimuksen tarkastelu ja johtopäätökset | 53 |
| | 7.2 Tutkimuksen luotettavuus | 57 |
| | 7.3 Jatkotutkimushaasteet | 61 |
| | LÄHTEET | 62 |
| | LIITTEET | 68 |

1 JOHDANTO

” Mmm! Oon kertonu. Mut jotkut, ku sinne aina yleensä, ku mä siirryn seuraavaan ryhmään, ni tulee uusi. Ni sitte tota nii yks uus oli Lassi, ni se ku mä sanoin sen sille, niin se meni ihan ihan hämmästyksiin. Varmaan siks kun se ei tienny, että voi olla myös kaks äitiä.” Tämä sitaatti on haastattelemani Heikin näkemys siitä, miksi hänen päiväkotiryhmänsä uusi lapsi oli hämmentynyt Heikin kertoessa omasta perheestään. Tutkimukseni otsikko tuli tästä puheenvuorosta, sillä vastaus ilmentää mielestäni hyvin haastattelemini lasten näkemyksiä omasta perheestään. Kahden äidin ja lasten muodostama perhe ei näyttäydy sateenkaariperheiden lapsille erikoisena vaan on lasten mielestä yksi perhemuoto muiden rinnalla. Oma perhe on aina lapselle erityinen ja siitä halutaan puhua.

Lapsen elämä rakentuu erityisesti varhaisvuosina perheen ympärille. Perhe määrittää lapsuuden rakentumista asumisen, elinympäristön, kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin ja lapselle muodostuvien merkityksellisten ihmissuhteiden kautta (Väänänen 2013, 11–12). Perhe muodostaakin lähtökohdat lapsen elämälle, pitää huolta lapsen psyykkisestä ja fyysisestä hyvinvoinnista, tarpeiden tyydyttämisestä sekä ohjaa lapsen kasvua ja kehitystä tietoisilla ja tiedostamattomilla valinnoillaan.

Perhe ja siinä tapahtuvat muutokset herättävät yhteiskunnassa jatkuvasti keskustelua ja huolta. Erityisesti lapsen kyvyttömyys vaikuttaa perheeseensä ja sitä kautta elämänsä rakentumiseen on aiheuttanut yhteiskunnassa laajaa keskustelua siitä, millainen perhe lapselle tulisi tarjota lapsen edun nimissä. (Ritala-Koskinen 2001, 9.) Heteronormatiiviset perheet, kuten naisen ja miehen muodostama ydinperhe, uusioperhe tai yksinhuoltajaperhe nähdään yleisesti hyväksyttävänä perhemuotoina. Ne ovat myös tilastojen valossa suurin lapsiperheryhmä Suomessa (Suomen virallinen tilasto 2011). Sateenkaariperheissä eli perheissä, joissa yksi tai useampi vanhemmista kuuluu seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön elää sateenkaariperheet ry:n arvion mukaan suomessa noin 10 000 lasta (Aarnio 2014, 5).

Suomessa perherakenteista ja niiden vaikutuksista lapsiin ja lapsuuteen on käyty yhteiskunnallista keskustelua, kun ”normaalin perheen” määritelmää on jouduttu venyttämään vastaamaan kulttuurimme uusia perhemuotoja (Ritala-Koskinen 2010, 10). Suomalainen yhteiskunta jakautuu erinäkökulmiin siitä, millaiset perheet ovat lasten edun mukaisia ja eri tahot ovatkin ilmaisseet huolensa lasten hyvinvoinnista sekä oikeuksien toteutumisesta. Näihin näkökulmiin sekoittuvat kansan edustamat arvot ja asenteet sekä erilaiset tulkinnat lasten oikeuksista ja edusta.

Perherakenne on paitsi kiistelty, myös tutkittu aihe. Lansfordin, Ceballon, Abbeyn ja Stewardin tutkimuksen mukaan perherakennetta oleellisempaa on perheen sisäisten prosessien ja käytäntöjen vakaus ja toimivuus. Perheenjäsenten hyvinvoinnin kannalta on merkityksellistä, että perheen vuorovaikutussuhteet ja toimintamallit ovat kunnossa. (Lansford ym. 2001, 850.) Tutkimuksen mukaan keskeisintä onkin perheen sisäisen vuorovaikutuksen toimivuus kaikkien perheen jäsenten välillä.

Lapsi kuitenkin kasvaa vuorovaikutussuhteessa paitsi perheensä myös ympäristönsä kanssa. Lasten oikeuksien yleissopimus määrittää useiden artiklojen kautta lapsen oikeutta turvalliseen kasvu-ympäristöön. Ensisijaisesti kasvatusvastuun nähdään olevan perheellä (5 artikla), mutta yhteiskunnan tulee tukea vanhempia lapsen edun mukaisessa kasvatuksessa (18 artikla). Lasta tulee myös suojella ruumiilliselta ja henkiseltä väkivallalta, kaltoinkohtelulta ja kaikelta hyväksikäytöltä. Lisäksi yhteiskunnan tulee ehkäistä edellä mainittujen tekojen kohdistumista lapsiin sekä tutkittava ja toimittava asianmukaisesti, mikäli lapseen on kohdistunut kyseisiä toimia (19, 34, 36, 37 artikla). (UNICEF, Yleissopimus lasten oikeuksista.)

Päävastuu lapsen hyvinvoinnista lankeaa perheelle, mutta myös yhteiskunnalla on merkittävä asema hyvinvointipalveluiden tuottajana, lapsen hyvinvoinnin arvioijana sekä perheen tukijana. Ehkä juuri tämän takia yhteiskunnalla on tarve määrittää perhettä ja sille sopivia rakenteita. Tämä ilmenee esimerkiksi laeilla, jotka asettavat toiset perhemuodot edullisempaan asemaan toisiin nähden. Näillä laeilla on vaikutuksensa perheiden rakentumiseen sekä perheenjäsenten

kohtaamiin ennakkoluuloihin. Yhteiskuntamme sisällä vallitseekin hyvin erilaisia näkemyksiä siitä, mikä on lapsen hyvinvoinnin kannalta edullista. Tämän takia on tärkeää kuulla myös lasten ääntä, sillä lapset ovat oman elämänsä asiantuntijoita.

Yksi yhteiskuntamme polttavimmista puheenaiheista viime vuosien aikana on ollut tasa-arvoinen avioliittolaki ja sen vaikutukset lapsiin ja lapsuuteen. Mediassa on käyty vilkasta keskustelua lasten oikeuksista erityisesti perherakenteseen liittyen. Avioliittolain ohella vilkasta keskustelua on herättänyt ajatus lapsen oikeudesta äitiin ja isään sekä siitä, millaiseen perheeseen lapsella on oikeus. Näissä keskusteluissa keskiössä ovat aikuisten näkemykset siitä, mikä on lapsille parasta ja miltä lapsista erilaiset perhemuodot voivat tuntua. Lasten näkökulmaa ei kuitenkaan ole juurikaan tutkittu. Ajankohtaisuus, keskustelut ja mielipideerot saivatkin minut kiinnostumaan siitä, mitä mieltä lapset ovat aikuisten mielestä poikkeavasta perheestään. Haluaisin erityisesti paneutua siihen, miten lapset määrittävät perhettä ja millaisia yhteneväisyyksiä ja eroavaisuuksia lapset näkevät erilaisten perheiden välillä.

2 PERHE ULKOISESTI MÄÄRITELTYNÄ

2.1 Perhe yhteiskunnan määrittämänä

Perheen määritelmä on sidoksissa paitsi aikaan ja yhteiskuntaan (Väänänen 2013, 56) myös kontekstiin. Yhteiskunnallisesti perhe nähdään rakenteellisena perusyksikkönä (Ritala-Koskinen 2001, 9). Kuitenkin aiemman instituutio-näkemyksen sijaan se nähdään nykyään erilaisten perhesuhteiden kokonaisuutena (Pylkänen 2008, 72), joka on erityisen keskeisessä ja merkityksellisessä asemassa ihmisen elämässä (Ritala-Koskinen 2001, 9).

Perhesuhteiden voidaan nähdä kannattelevan, kiinnittävän ja kasvattavan yksilöitä yhteiskunnan jäsenenä ja jäseneksi. Epäotollisissa olosuhteissa niiden voidaan nähdä myös vaikuttavan negatiivisesti yksilön kasvuun, kehitykseen ja yhteisön osaksi kiinnittymiseen. (Pösö 2008, 93.) Yhteiskunnalla on lain mukaan velvollisuus järjestää ohjausta, neuvontaa ja muuta asiantuntija-apua ihmissuhteisiin, perhe-elämään ja lasten kasvatukseen liittyvissä kysymyksissä ja ongelmissa tukeakseen lapsen ja perheiden myönteistä kehitystä (Sosiaalihuoltoasetus 607/1983, 8§). Tästä syystä perhesuhteita pyritään seuraamaan, tukemaan ja valvomaan ennaltaehkäisevästi eri tahojen kautta. Jotta näitä toimia voidaan toteuttaa, on yhteiskunnan määriteltävä, millaisia ovat toivotut ja ei-toivotut perhesuhteet. (Pösö 2008, 93.) Tämä määrittäminen ei kuitenkaan ole yksinkertaista.

Väänänen (2013) mukaan yksilön subjektiivinen kokemus perheestä rakentuu erilaisten elementtien kautta. Esimerkiksi juridisesta näkökulmasta perhettä määritellään lakitekstien kautta. Sosiologisesti käsitettä lähestyttäessä painotetaan yhteiskunnallista vallitsevaa käsitystä perheestä, kun taas biologinen lähestymistapa painottuu perheen biologiseen yhteneväisyyteen. Psykologisesti tarkasteltuna näkökulma asettuu perheenjäsenten välisiin vuorovaikutussuhteisiin, kognitioihin ja kasvatukseen. Eettinen näkökulma taas korostaa perhe-elämään liittyviä arvoja, asenteita ja moraaleja. Taloudellisen ja teknologisen näkökulman kautta tarkastellessa huomioidaan perheen työllisyyttä, asumista sekä fyysistä

ympäristöä. (Väänänen 2013, 56.) Perhettä voidaankin määritellä monen eri näkökulman kautta. Seuraavaksi lähestyn perhettä tarkemmin juridisen, sosiologisen, biologisen ja psykologisen ulottuvuuden kautta, jotka ovat lähimmin yhteydessä tutkimukseeni.

Erityisesti juridinen, lakiteksteihin perustuva, näkökulma määrittää perheiden rakentumista. Lainsäädännössä perheelle ei ole asetettu tarkkaa määritelmää, mutta perhettä kuvataan ja rajataan monessa eri kohdassa lakia (Faurie & Kalliomaa-Puha 2010, 28). Perhettä määritellään juridisesti esimerkiksi antamalla tiettyntyyppisille elämäntavoille ja läheissuhteille erilaisia oikeuksia ja velvollisuuksia kuin toisille (Faurie & Kalliomaa 2010, 28; Pylkkänen 2008, 71). Juridiset, yhteiskunnan luomat puitteet erilaisille perheille määrittävätkin perheiden rakentumista sekä perheiden ja perheenjäsenten oikeuksia (Hämäläinen & Kangas 2010, 18). Sosiaalilainsäädännössä perheyhteyttä määritellään ruokakunnan, yhdessä asumisen sekä sukusiteiden kautta (Faurie & Kalliomaa-Puha 2010, 51), mutta erilaiset perhemuodot eivät täytä yksiselitteisesti näitä määritteitä. Laajimmat oikeudet yhteiskunnassamme ovat heteronormatiivisilla perheillä. Tähän vaikuttavat esimerkiksi kansainväliset ihmisoikeussopimukset, jotka käsittelevät perhettä avioliittopohjaisesti (Pylkkänen 2008, 76). Suomessa vuonna 2017 voimaan astuvan tasa-arvoisen avioliittolain myötä jotkin eri perhemuotojen väliset epäsuhdat poistuvat (ks. HE 65/2015). Silti useita epäkohtia jää voimaan. Esimerkiksi toisin kuin heteroperheiden kohdalla, suhteensa rekisteröineen naisparin sosiaalisen vanhemman suhdetta lapseen ei tunnusteta automaattisesti juridisesti. Sosiaalisen äidin on adoptoitava perheen yhteinen lapsi tämän syntymän jälkeen erillisesti. (Kuosmanen 2008, 131.)

Sosiologisesti perhe määrittyy sosialisatian, roolien, organisaatiokulttuurin ja toimintamallien kautta (Väänänen 2013, 56). Yhteiskunnassamme perheen nähdään oletusarvoisesti rakentuvan parisuhteen sekä vanhemman ja lapsen välisen suhteen kautta (Faurie & Kalliomaa-Puha 2010, 28). Puhekielisesti perheen nähdään tarkoittavan heteropariskuntaa ja heidän lapsiaan (Ritala-Koskinen 2001, 114), vaikka monimuotoiset perheet ovat lisääntyneet yhteiskunnassamme viime vuosikymmeninä. Tähän vaikuttanee se, että valtaosa yhteiskuntamme

lapsiperheistä muodostuu yhä ydinperheistä, jotka koostuvat avo- tai avioliitossa olevista naisesta ja miehestä sekä heidän lapsistaan (Suomen virallinen tilasto 2011).

Yhteiskuntamme heteronormatiivinen ajatusmaailma voi osittain johtua myös perheen biologisesta määrittelystä. Tällöin keskiössä on vanhemman ja lapsen geneettinen yhteneväisyys (Ritala-Koskinen 2001, 55). Biologisten vanhempien tai vanhemman läsnäolo lasten elämässä ei kuitenkaan enää nyky-yhteiskunnassa ole itsestäänselvyys. Avioerot, yksinhuoltajuus, naisten itsenäinen lasten hankkiminen, adoptio, sijaisperheet sekä sateenkaariperheet ovat luoneet monimuotoisen kentän, jossa toinen tai molemmat biologisista vanhemmista voidaan korvata toisella henkilöllä. Biologista perhekuvausta haastaa psykologinen näkökulma, joka korostaa perheenjäsenten välisiä suhteita, vuorovaikutusta, kognitioita ja kasvatusta (Väänänen 2013, 56). Tällöin perhettä ei sido yhteen biologinen yhteneväisyys vaan tunnesuhde (Ritala-Koskinen 2001, 25)

Muuttuvien perherakenteiden myötä yhteiskunnassamme on noussut yhdeksi keskeiseksi puheen aiheeksi lapsen etu ja oikeudet perheen suhteen. Perheeseen ja perhe-elämään liittyvien elementtien kautta perhettä voidaan tarkastella monilta eri näkökulmilta kriittisesti. Kriittisen tarkastelun kautta voisi tarkastella ja tutkia esimerkiksi sitä, asettuuko jotkin elementeistä merkityksellisempään rooliin tarkasteltaessa yksilön subjektiivista kokemusta perheestä. Yhteiskunnan tehtävänä on turvata kansalaisten elinoloja, lasten tarpeiden toteutumista sekä huolehtia palvelujärjestelmän toimivuudesta ongelmien ennaltaehkäisemiseksi ja ratkaisemiseksi (Väänänen 2013, 95). Aino Pylkkänen (2008, 71) nostaa kuitenkin esille kysymyksen siitä, voiko yhteiskunta määritellä, mikä on hyväksyttävä perhemuoto.

2.2 Monimuotoiset sateenkaariperheet

Sateenkaariperheeksi voidaan kutsua perhettä, jossa vähintään yksi vanhemmista kuuluu seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön. Tällaisia vähemmistöjä ovat esimerkiksi lesbot, homot, biseksuaalit ja transihmiset. (Sateenkaariperheet

ry 2015a, 2.) Oman perheen määrittäminen sateenkaariperheeksi ja sateenkaari-perheidenteetin rakentaminen on kuitenkin yksilö- ja perhekohtaista. Perhettä ei voida määrittää ulkopuolelta käsin sateenkaariperheeksi vaan perheillä on itsemäärittelyoikeus. (Jämsä 2008a, 26.)

Pohjanpään (2013) tekemän selvityksen mukaan vuonna 2013 Suomessa oli tilastollisesti 400 sateenkaariperhettä. Todellisuudessa sateenkaariperheitä on tilastoitua enemmän. Sateenkaariperheet ry:n arvioin mukaan Suomessa noin 10 000 lasta elää sateenkaariperheissä. Kahden samaa sukupuolta edustavan vanhemman ydinperheissä arvellaan elävän yli 2000 lasta. (Aarnio 2014, 5.) Tämä epäsuhta tilastojen ja Sateenkaariperheet ry:n arvion välillä selittyy ainakin jossain määrin sillä, että tilastokeskuksen selvityksissä sateenkaariperheiksi laskeaan tilastollisista syistä vain ne perheet, joiden vanhemmat ovat rekisteröidyssä parisuhteessa, koska Suomen lainsäädännön mukaan samaa sukupuolta olevat henkilöt eivät voi muodostaa avoliittoa (ks. Pohjanpää, 2013). Lisäksi muun muassa sateenkaariyksinhuoltajaperheet sulautuvat yksinhuoltajaperheiden joukkoon (Aarnio 2014, 5).

Nais- ja miesparit voivat perustaa perheen adoption, apilaperheen muodostamisen sekä sijaisperheeksi ryhtymisen kautta (Aarnio 2014, 15). Lisäksi naispari voi hankkia lapsen hedelmöityshoitojen avulla (hedelmöityshoitolaki 1237/2006) ja miespari epävirallisen sijaissynnytyksen kautta (Jämsä 2008b, 140). Seuraavaksi esittelen lyhyesti erilaisia sateenkaariperhemuotoja sekä niiden rakentumista.

Sateenkaariperheet ry:n (2015) mukaan naisparin muodostama ydinperhe on yleisin sateenkaariperhemuoto (Sateenkaariperheet ry 2015a, 6). Naispareille muodostui vuonna 2007 voimaan astuneen lainsäädännön nojalla mahdollisuus perustaa yhdessä perhe keinohedelmöityshoitojen avulla (Hedelmöityshoitolaki 1237/2006). Perheen perustamisen yhteisestä päätöksestä huolimatta ei-biologisen äidin on kuitenkin adoptoitava lapsi perheen sisäisen adoption kautta lapsen syntymän jälkeen saadakseen vanhemman oikeudet. (Kuosmanen 2008, 131).

Hedelmöityshoitolaissa käsitellään myös sijaissyntyttämistä. Hedelmöityshoitolain (1237/2006, 8§) mukaan lääkäri ei saa osallistua keinohedelmöityksen suorittamiseen, mikäli on syytä olettaa, että syntyvä lapsi annetaan adoptoitavaksi. Epävirallinen sijaissyntytyks, jolloin lapsi saatettaisiin alkuun ilman lääkärin väliintuloa ja huoltajuus siirrettäisiin adoption kautta, olisi kuitenkin Suomessa juridisesti mahdollista. Mahdollisuudesta huolimatta tällaisia tapauksia ei tunneta ja sijaissyntytyksen sijaan Suomessa on perustettu apilaperheitä. (Jämsä 2008b, 140–141.) Tällöin yksittäinen nainen tai naispari ja yksittäinen mies tai miespari hankkivat lapsen ja sitoutuvat sen kasvattamiseen yhdessä (Aarnio 2014, 5; Jämsä 2008a, 40). Apilaperheissä ongelmaksi asettuu kuitenkin laki, jonka mukaan lapsella ei voi olla enempää kuin kaksi juridista vanhempaa (Jämsä 2008a, 41). Tällöin osa vanhemmista jää laillisten oikeuksien ja velvollisuuksien ulkopuolelle (Jämsä 2008d, 62). Perhettä perustettaessa tehdäänkin usein aiesopimus, joka määrittää osapuolten oikeuksia. (Jämsä 2008a, 40–41.)

Suomessa adoptio-oikeutta tai sijaisperheeksi ryhtymistä ei rajata vanhempien seksuaalisen suuntautumisen perusteella (Aarnio 2014, 5; Jämsä 2008c, 317; Lastensuojelulaki 49–50§; Perhehoitolaki 20.3.2015/263). Ennen tasa-arvoisen avioliittolain voimaan astumista nais- tai miespari ei kuitenkaan voi adoptoida lasta yhdessä, vaan toisen osapuolen tulee ensin adoptoida lapsi yksin, jonka jälkeen perhe voidaan yhdistää perheen sisäisen adoption kautta (ks. HE 65/2015, 2.3.4). Lisäksi haasteita asettaa se, että muista maista kuin Suomesta ei anneta lapsia adoptoitavaksi nais- tai miespareille. (Aarnio 2014, 6.) Perheen ulkopuolinen adoptio onkin haastava sateenkaariperheen perustamisen muoto. Sijaisperheen heikkous taas on se, että se perhemuotona on usein toistaiseksi voimassa oleva. Mikäli lapsen perheen tilanne paranee ja sijaishuollon tarve lakkaa, huostassapito lopetetaan (Lastensuojelulaki 417/2007, 47§).

Perherakenteet muuttuvat ajan saatossa. Kuten muutkin perheet, myös sateenkaariperheet voivat muovautua perhesuhteiltaan uudestaan. Sateenkaariperheiden vanhemmat eroavat ja muodostavat uusia perheitä. Toisinaan heteronormatiivisten perheiden vanhemmat löytävät samaa sukupuolta olevan kumppanin ja perhe muotoutuu sateenkaariperheeksi (Sateenkaariperheet ry

2015a). Sateenkaariyksihuoltajaperheitä ja uusperheitä esiintyykin suhteessa yhtä lailla kuin muitakin yksinhuoltajaperheitä ja uusperheitä. Sateenkaariyksinhuoltajaperheet ja avoliittoon pohjautuvat sateenkaariuusperheet eivät kuitenkaan näy tilastoissa (Aarnio 2014, 4; Tilastokeskus 2006).

2.3 Vanhemmuuden eri muodot

Tavallisesti vanhemmuus nähdään yksimerkityksinenä käsitteenä (Jämsä 2008d, 62). Vanhemmuutta voidaan kuitenkin käsitellä useiden näkökulmien kautta. Määrittely tulee usein tarpeelliseksi, kun puhutaan monimuotoisista perheistä ja vanhemmuuden rakentumisesta niissä.

Usein vanhemmuuden nähdään liittyvän kiinteästi perheeseen. Tällöin vanhemmuus nähdään yleensä lapsen ja biologisen tai läsnäolevan vanhemman välisenä suhteena. Vanhemmuutta voidaan kuitenkin käsitellä myös irrallaan perheestä. Esimerkiksi sukusolujen luovuttajat voivat olla lapsen biologisia vanhempia osallistumatta lapsen elämään tai tietämättä edes lapsen olemassaolosta. Tällöin biologisesta vanhemmasta puhutaan geneettisenä vanhempana. (ks. Ritala-Koskinen 2001, 55.)

Väestötilastoissa jaotellaan perheet usein kolmeen luokkaan: ydinperheisiin, eli biologisiin perheisiin, uusperheisiin ja yksinhuoltajaperheisiin (Väänänen 2013, 59). Lisäksi yhteiskunnassamme on perhevähemmistöjä, kuten sateenkaariperheitä, yhden vanhemman sateenkaariperheitä, apilaperheitä, polyamorisia perheitä (Sateenkaariperheet ry 2015a, 6-7), sijaisperheitä ja adoptioperheitä. Näiden monimuotoisten perheiden kautta myös vanhemmuus ja perhesuhteet määrittyvät monitahoisesti.

Perhesuhteissa esiintyy biologisia, juridisia, sosiaalisia ja psykologisia ulottuvuuksia (Ritala-Koskinen 2001, 204). Yleensä miehen ja naisen välisessä ydinperheessä esiintyvät biologiset, juridiset ja psykologiset ulottuvuudet. Monien perhemuotojen kohdalla biologiset, sosiaaliset, juridiset ja psykologiset ulottuvuudet kuitenkin jakautuvat useiden eri henkilöiden välille.

Biologiset ulottuvuudet viittaavat perheenjäsenten geneettiseen yhteneväisyyteen (Ritala-Koskinen 2001, 55). Heteronormatiivisissa ydinperheissä lapsen vanhempina toimivat usein biologiset vanhemmat. On kuitenkin myös perheitä, joissa toinen biologinen vanhemman ei ole alun perinkään tarkoitus osallistua lapsen elämään. Tällaisia perheitä ovat esimerkiksi itsellisten naisten perheet, saatekaariperheet sekä heteroperheet, joissa lapsi hankitaan keinohedelmöityksen kautta. Tällöin jo olemassa oleva perhe turvautuu toisen henkilön tarjoamiin sukuluihin perustaakseen oman perheen. Sukusolujen luovuttajalla ei ole juridisia velvollisuuksia lasta kohtaan (Aarnio 2014, 16). Kahden geneettisen vanhemman sijasta perhe voi muodostua biologisen vanhemman lisäksi sosiaalisesta vanhemmasta, joka jakavat lapseen liittyvät juridiset oikeudet ja velvollisuudet. Psykologisen ja sosiaalisen vanhemmuuden aseman saavuttaminen ei kuitenkaan ole aikuiselle itsestänselvyys, sillä niiden pohjalla on lapsen kokemus. Niissä kyse onkin lasten ja vanhempien välille syntyvästä tunnesiteestä. (Ritala-Koskinen 2001, 58.)

Psykologinen vanhemmuus muodostuu lapsen ja vanhempien asemassa olevien aikuisten välisen suhteen kautta. Sen pohjalla on tunnesuhde, joka määrittää vanhemmuutta kaikissa lapsi-vanhempi suhteissa. Psykologinen vanhemmuus kuvaa lapsen tunnetta siitä, kenet hän kokee vanhemmakseen. (Ritala-Koskinen 2001, 58, 60.) Psykologisen vanhemmuuden lisäksi sosiaalinen vanhemmuus liittyy kiinteästi lapsen kokemukseen vanhemmasta.

Sosiaalisesta vanhemmuudesta puhutaan ei-biologisen vanhemman ja lapsen välillä. Käsitettä määrittää erityisesti lapsesta huolehtiminen ja hoitaminen arjessa, mutta siihen yhdistyy myös aikuisen ja lapsen välinen vuorovaikutuksellinen ja molemminpuolinen suhde. (Ritala-Koskinen 2001, 32, 58, 60.) Sosiaalinen vanhemmuus on läsnä esimerkiksi uusperheissä, adoptioperheissä ja sijaisperheissä (Ritala-Koskinen 2001, 55, 58). Uusperheen muodostuessa lapsen biologisen vanhemman uusi kumppani sulautuu usein perheeseen omaksuen sosiaalisen vanhemman roolia. Tällöin uusperheeseen kuuluvat aikuiset jakavat vastuun lapsesta yhdessä. Myös sijais- ja adoptioperheissä pyrkimyksenä on, että

molemmat vanhemmat toimivat sosiaalisina vanhempina ja muodostavat läheisen suhteen lapsen kanssa sekä jakavat vanhemmuuden haasteet ja onnistumiset keskenään.

Juridinen vanhemmuus määrittyy avioliiton isyysolettaman, isyyden tunnustamisen tai vahvistamisen sekä adoption kautta (Isyyslaki 11/2015 2§, 4§; Ritala-Koskinen 2001, 56). Oikeus voi kuitenkin myös lapsen edun nimissä määrittää lapselle ulkopuolisen huoltajan biologisen vanhemman ohelle tai sijasta. Näin esimerkiksi lapsen sosiaalinen vanhempi voi saada oheishuoltajuuden. (Ritala-Koskinen 2001, 57–58.) Suomen lain mukaan lapsella voi olla vain kaksi juridista vanhempaa (Jämsä 2008a, 41). Tämä aiheuttaa haasteita esimerkiksi apilaperheiden vanhemmille, joista osa jää ilman juridisia oikeuksia ja velvollisuuksia. Juridinen vanhemmuus paitsi sitoo vanhempia lapseen elatusvelvollisuuksin, myös turvaa vanhemman ja lapsen välistä suhdetta tapaamisoikeudella (Jämsä 2008d, 62).

Erilaisten vanhemmuuden muotojen lisäksi vanhemmuus voi jakautua sen perusteella, millainen roolijako vanhempien välillä on. Rotkirch (2000) puhuu jaetusta vanhemmuudesta ja epätasaisesti jaetusta vanhemmuudesta. Jaetun vanhemmuuden käsite kuvaa vanhemmuuden tasapuolista jakautumista. Ihanteellisessa tilanteessa vanhemmuus jakautuu tasaisesti (sharing), jolloin molemmat vanhemmat osallistuvat tasapuolisesti lasten hoitoon. Todellisuudessa vanhemmuus saattaa jakautua epätasaisesti (dividing). (Rotkirch 2000, 192.) Epätasainen jakautuminen saattaa tapahtua perheen sisällä, jolloin ristiriita johtuu vanhempien oman ajan tarpeesta ja sen saavuttamisesta yhteisin neuvotteluin. Epätasainen jakautuminen voi lisäksi johtua perherakenteen muutoksista, kuten etä- ja lähivanhemmuudesta. Tällöin lasten pääasiallista huoltajaa, jonka luona lapset ovat kirjoilla, kutsutaan lähivanhemmaksi. On kuitenkin myös perhemuotoja, kuten apilaperheet, joissa on alusta alkaen lähi- ja etävanhempia. Tällöin asiasta on yleensä sovittu jo ennen lapsen syntymää. (Jämsä 2008a, 40.)

Vanhemmuuden määrittämiseen vaikuttavatkin paitsi vanhempien valinnat myös lasten näkemykset sekä muutokset perherakenteessa. Monimuotoisella

vanhemmuuden kentällä on oleellista paitsi turvata lapsen oikeuksia myös huomioida erilaisia vanhemmuuden rooleja edustavat henkilöt. Erilaisten ja muuttuvien perherakenteiden keskellä perheenjäsenten suhteet ovat jatkuvassa muutoksessa. Lapsen ja aikuisen välinen tunneside voi kasvaa vahvaksi ilman suhteen biologisia tai juridisia tekijöitä. Tällöin on vaarana, että lapsen ja sosiaalisen tai psykologisen vanhemman läheinen ja turvallinen ihmissuhde katkeaa biologisen tai juridisen vanhemman toimesta.

3 PERHE SISÄISESTI MÄÄRITELTYNÄ

3.1 Perhe lapsen näkökulmasta

Lapselle perhe merkitsee paitsi elämän perustarpeiden tuottajaa myös tärkeintä turvaverkkoa. Perhe edustaakin yhtä merkityksellisimmistä lapsen elämän osa-alueista (Ritala-Koskinen 2001, 54). Tämän takia yhteiskunta pyrkii turvaamaan lasten oikeuksia niin, etteivät ne olisi riippuvaisia perheoloista. Tästä johtuen esimerkiksi vanhempien ja lasten suhdetta turvataan määrittämällä vanhemmuutta juridisen ja biologisen vanhemmuuden kautta yhdessä asumisen sijaan. (Pylkkänen 1992, 121, Faurie & Kalliomaa-Puha 2010, 30 mukaan.)

Lapset yhdistävät perhekäsitykseensä biologisia, juridisia, sosiaalisia ja psykologisia elementtejä (Ritala-Koskinen 2001, 204). Lapselle merkityksellisimpiä ovat sosiaaliset ja psykologiset elementit, sillä lapsen käsitys omasta perheestään on kokemusperäinen (Ketola & Kurjenrauma 2016). Näiden elementtien kautta voidaan tarkastella sekä vanhemmuutta että sisarussuhteita.

Tutkimusten mukaan hyvää sisarussuhdetta kuvaa läheisyys (Ritala-Koskinen 2001, 34). Lisäksi sisarusten ikä, sukupuoli sekä vastavuoroinen suhde ja jaetut kokemukset vaikuttavat sisarussuhteen laatuun (Ihinger-Tallman & Pasley 1989, 105–106, Ritala-Koskinen 2001, 34 mukaan). Hyvä sisarussuhde paitsi sitoo perhettä tiiviimmäksi myös muodostaa sisarusten välisen turvaverkon, joka ei ole sidoksissa riippuvuuteen toisesta vaan vastavuoroisuuteen.

Turvaverkon lisäksi perheen ja lähiverkoston tehtävä on täyttää lapsen perustarpeita sekä tuottaa psyykkistä ja fyysistä hyvinvointia (Väänänen 2013, 26). Väänänen (2013) lähestyy lapsen hyvinvointia yksilöllisten, yhteisöllisten ja yhteiskunnallisten posessioiden kautta. Mallin mukaan yksilön biologiset ja geneettiset tekijät muodostavat yhteisöllisten ja yhteiskunnallisten tekijöiden kanssa vaikutuskehän, jotka yhdessä muodostavat lapsen hyvinvoinnin. Perheenjäsenien ja lähiyhteisön tarjoamalla huolenpidolla, hoivalla ja läsnäololla nähdään olevan erityinen merkitys lapsen hyvinvoinnille. (Väänänen 2013, 22–23.)

Perheen sisäisten vuorovaikutussuhteiden lisäksi lapsen hyvinvointiin vaikuttavat vahvasti myös yhteiskunnan asenteet perhettä kohtaan. Lapsen psyykkiset tekijät, sosiaaliset taidot, luottavaisuus itseän ja tulevaisuuteen sekä hyväksytyksi ja arvostetuksi tulemisen kokemukset vaikuttavat siihen, kuinka lapsi vastaa yhteiskunnan ja perheen asettamiin haasteisiin. Psyykkisten tekijöiden kehittymiseen vaikuttaa perheen ja yksilön sosiaalinen pääoma, joka muodostuu perhesuhteissa ja yhteisöllisissä organisaatioissa ihmisten välisinä vuorovaikutussuhteina. (Väänänen 2013, 19, 22.) Sosiaalisen aseman ja pääoman kautta perheelle muodostuu yhteiskunnallinen asema, joka voi toimia syrjäytymiseltä suojaavana tekijänä.

Kasvuolosuhteet ja lapsuuden tapahtumat muovaavat yksilön persoonallisuuden kehittymistä lapsuudessa ja nuoruudessa (Koskenvuo 2010, 294). Perhe on voimavara, joka tukee ja auttaa jäseniään vastavuoroisesti (Hämäläinen & Kangas 2010, 22). Näin ollen perheen tarjoama hyvä henkinen ja fyysinen kasvuympäristö on lapsen kasvu- ja kehitykselle merkityksellistä. Hyvä fyysinen ja valikoitu sosiaalinen kasvuympäristö ei kuitenkaan välttämättä riitä takaamaan hyvää lapsuutta. Esimerkiksi yhteiskunnan negatiivinen asennoituminen lapsen perhettä kohtaan voi vahingoittaa lapsen henkistä ja sosiaalista kasvuympäristöä. Tästä kertovat myös tutkimukset, joiden mukaan sateenkaariperheiden lapset ovat pahoittaneet mielensä kuullessaan perheestään puhuttavan epäkunnioitavasti (ks. Gardner 2005, Aarnio 2014, 24 mukaan; Welsh 2011, 60).

Yksilölle perhe on merkittävässä asemassa perheen muodosta ja siihen kohdistuvista yhteiskunnallisista asenteista huolimatta. Perhettä ei tulisikaan nähdä vain instituutiona vaan erilaisten perhesuhteiden kokonaisuutena (Pylkkänen 2008, 72). Lasten hyvinvointiin ja myönteiseen kehitykseen vaikuttavat olennaisesti vanhempien terveys, psyykkiset ja fyysiset voimavarat sekä taloudelliset mahdollisuudet (Kuosmanen 2010, 313). Perherakenteiden sääntelyn sijaan yhteiskunnan tulisikin kiinnittää huomiota vanhempien ja perheiden tukemiseen sekä perhesuhteiden laadukkuuteen.

3.2 Perhe vanhempien näkökulmasta

Perheen voidaan nähdä muotoutuvan aktiivisen rakentamisen tuloksena (Ritala-Koskinen 2001, 43) ja vanhemmille voi asettua erilaisia rooleja suhteessa lapsiin (ks. luku 2.3 Vanhemmuuden roolit). Usein perhe rakentuu aluksi kahden aikuisen välille. Joissain tapauksissa perhe voi rakentua myös yhden aikuisen ja lapsen kautta. Kummassakin tapauksessa kuitenkin vanhempi tai vanhemmat tekevät päätöksen perheen perustamisesta. Perheen muodostuttua kaikki perheenjäsenet vaikuttavat perheeseen ja perheenjäsenten välisiin suhteisiin aktiivisesti (Ritala-Koskinen 2001, 43).

Vanhempien tehtävänä perheessä on huolehtia perheen arjen toimivuudesta sekä perheenjäsenten välisistä suhteista. Lisäksi vanhempien rooliksi asetuu omasta, aviopuolionsa ja ala-ikäisten lasten elatuksesta huolehtiminen (Faurie & Kalliomaa-Puha 2010, 31). Rekisteröidyt parisuhteet ja avoliitot rinnastetaan osittain juridisilta vaikutuksiltaan avioliittoon (Faurie & Kalliomaa-Puha 2010, 35; Laki rekisteröidystä parisuhteesta 950/2001, 8§). Tällöin esimerkiksi sosiaalietuuksiin vaikuttavat puolison tulot, vaikkei puolisoiden välillä ole perheoikeudellista elatusvelvollisuutta (Asumistukilaki 408/1975 5§, 10§; Faurie & Kalliomaa-Puha 2010, 35). Tämän kautta samassa taloudessa asuville aikuisille lankeaa oletus elatusvelvollisuudesta. (Hämäläinen & Kangas 2010, 18). Velvollisuuksien lisäksi avoliitto ja rekisteröity parisuhde rinnastetaan usein avioliittoon myös erilaisten perhe-etuuksien, kuten isyyysvapaan, vanhempainrahan ja sairaspoissaolojen, yhteydessä (Faurie & Kalliomaa-Puha 2010, 39).

Lasten oikeuksien riippumattomuus perheoloista, kuten vanhempien parisuhteen muodosta tai parisuhteen purkautumisesta suojaa myös vanhempia (ks. Faurie & Kalliomaa-Puha 2010, 30). Juridisen vanhemmuuden kautta vanhemmilla säilyy perheolojen muutoksista huolimatta oikeus osallistua lasten elämään. Tällöin lähi- ja etävanhemmuudesta neuvotellaan kuitenkin perhekohtaisesti. Lähivanhempi huolehtii lapsen arjesta ja tarpeista ja etävanhemmalla on sekä tapaamisoikeus että elatusvelvollisuus.

Perhe tuottaa jäsenilleen sekä velvollisuuksia että oikeuksia. Vanhemmat nähdään perheen perustajina ja ylläpitäjinä sekä toisinaan uudelleen muodostajina. Erilaiset perhemuodot kuitenkin tarjoavat vanhemmuudelle erilaisia lähtökohtia. Tähän epäsuhtaan pyritään vaikuttamaan lainsäädännön uudistamisen kautta.

3.3 Sateenkaariperhe-elämä tutkimusten valossa

Sateenkaariperhe-elämään kohdistuu monenlaisia ennakkoluuloja, jotka ohjaavat keskustelua aiheesta tuntemuksen ja tiedon sijaan (Sévon & Notko 2008, 13). Sateenkaariperheitä on tutkittu kansainvälisesti useiden vuosikymmenten ajan (Aarnio 2014, 1). Suomessa sateenkaariperheitä koskeva tutkimus on Sateenkaariperheet ry:n (n.d.) listauksen mukaan lähinnä opinnäytetöiden, kandidaatintutkielmien tai pro gradu -tutkielmien tasolla. Listalla on vain yksi väitöskirja sekä sateenkaariperheet ry:n oma tutkimushanke. Tutkimukset käsittelevät sateenkaariperheiden elämää erityisesti vanhempien näkökulmasta. (ks. Sateenkaariperheet ry, n.d.) Lasten näkökulma huomioidaan vain yhdessä pro gradu -tutkielmassa (Aarnio 2014, 10). Varhaiskasvatusikäisten tutkimuksen puute on kuitenkin selkeästi nähtävissä. Sateenkaariperheiden sekä perheenjäsenten tutkiminen on tärkeää, jotta saadaan selville sateenkaariperhe-elämän vahvuuksia ja haavoittuvuuksia ja lasten hyvinvointia voidaan tukea (Aarnio 2014, 3).

Yhdysvaltalaisen tutkimuksen ja Ruotsalaisen opinnäytetyön mukaan sateenkaariperheiden lapset ja nuoret näkivät perheen muodostuvan rakkauden, tuen ja läheisyyden (Welsh 2011, 56) sekä yhdessä asumisen, tekemisen ja läheisyyden kautta (Wikström & Möllerstrand 2011, Aarnio 2014, 5 mukaan). Tutkimusten perhemäärittely vastaa väestöliiton tutkimukseen osallistuneiden perhekäsitystä, jonka mukaan perhettä määrittää yhdessä oleminen, henkisen tuen antaminen ja saaminen, vastuu perheenjäsenistä sekä läheisyys (Paananen 2007, 23–24).

Tytti Solantauksen (2003) kirjallisuuskatsauksen mukaan vanhempien seksuaalisella suuntautumisella ei ole vaikutusta lapsen ja vanhemman välille muodostuvaan kiintymyssuhteeseen tai vanhemman kiinnostukseen lasta kohtaan, herkkyyteen lapsen tarpeille, lapsen kanssa vietettävän ajan määrään tai lapsen valvomiseen ja ohjaamiseen. Myöskään arkirutiineissa ei vaikuta olevan eroja (Solantaus 2003). Brewaeysin, Ponjaertin, Hallin & Golombokin (1997) tutkimuksessa ilmeni, että naisparin perheissä vanhemmuus ja lastenhoito oli jaettu heteroperheitä tasaisemmin ja että vanhemmat olivat tasavertaisesti vuorovaikutuksessa lapsen kanssa. Samassa tutkimuksessa kävi myös ilmi, että hetero- ja sateenkaariperheiden lapset suhtautuivat samankaltaisesti biologisia äitejään kohtaan, mutta sosiaalisen äidin ja lapsen vuorovaikutuksen laatu oli laadukkaampaa kuin lapsen ja isän. (Brewaeys ym. 1997, 1354, 1356.) Myös Meezanin ja Rauchin (2005) tutkimuksen mukaan hetero- ja homoseksuaalisten vanhempien välillä nähtiin olevan hyvin vähän eroavaisuuksia. Ei-biologisten sateenkaariperheiden äitien huomattiin kuitenkin olevan mahdollisesti enemmän osallisina lastensa elämään kuin biologisten isien. (Meezan & Rauch 2005, 102–103.)

Sateenkaariperheessä varttumisen vaikutuksia lapsuuteen on tutkittu kansainvälisesti melko paljon. Pienten lasten sukupuolittuneiden leikkikäytäntöjä tarkastelevassa tutkimuksessa huomattiin leikkien olevan sukupuolineutraalimpia nais- ja miespareista koostuvien perheiden lapsilla kuin heteroperheiden lapsilla. Tutkimuksessa tämän uskottiin johtuvan sateenkaariperheiden vanhempien oman sukupuolisuuden joustavuudesta sekä liberaaleimmista asenteista sukupuolta kohtaan, jolloin vastakkaisen sukupuolen määrittämien leikkien ja toimintojen tekemistä ei kielletty tai sitä jopa kannustettiin. (Goldberg, Kashy & Smith 2012, 511.)

Suomessa ei ole tehty tutkimusta pienten lasten näkemyksistä tai kokemuksista sateenkaariperheessä elämisestä, mutta meneillään on tutkimus 10–18 -vuotiaiden lasten hyvinvoinnista (Sateenkaariperheet ry 2015b). Kia Aarnion (2014, 11) kirjallisuuskatsauksesta selviää, että ulkomaalaisten tutkimusten mukaan sateenkaariperheiden lapset voivat psyykkisesti yhtä hyvin kuin heteroperheiden

lapsetkin. Myös Meezanin ja Rauchin (2005, 102–103) tutkimuksen mukaan lasten kognitiivisissa kyvyissä, käyttäytymisessä, tunne-elämän kehityksessä tai minäkuvan kehittämisessä ei ole juurikaan nähty eroja, jotka poikkeaisivat heteroperheissä kasvaneiden lasten kyvyistä.

Golombokin, Spencerin ja Rutterin (1983) tutkimuksen mukaan hetero- ja sateenkaariperheiden lasten sosiaalinen kehitys ei eroa toisistaan, mutta tutkimuksessa oli nähtävissä, että sateenkaariperheiden lapset ovat tietoisia ympäristön negatiivisista asenteista ja suojaavat itseään syrjinnältä erimerkiksi valitsemalla ne ystävät, joille kertovat perhesuhteistaan ja ketä kutsuvat kotiinsa. (Golombok ym. 1983, Solantaus 2003 mukaan.) Aarnion (2014) kirjallisuuskatsauksen mukaan Sateenkaariperheet ry on selvittänyt 33 nuoren avoimuutta omasta perhemuodostaan vuonna 2012. Julkaisemattomien tulosten perusteella 32 vastaajista uskoi ystäviensä tietävän perhemuodostaan. Vain yksi vastaaja uskoi ystäviensä tietävän perheestään jotenkuten. Lisäksi vain yhden vastaajan ystävien suhtautuminen häneen oli muuttunut perhemuodosta keskustelemisen jälkeen. (Aarnio 2014, 21.) Myöskään Wainrightin ja Pattersonin (2008, 122) tutkimuksen mukaan vanhempien seksuaalinen suuntautuminen ei vaikuttanut sateenkaariperheiden lasten asemaan kaveriporukassa.

Tasker ja Golombok (1995) ovat tutkineet nuoria aikuisia aiemmin koetun kiusaamisen osalta. Lesbo- ja heteroperheissä kasvaneiden lasten ryhmien välillä ei näkynyt määrällistä eroa kiusaamisen suhteen, mutta lesboperheiden lasten, kiusaaminen oli kohdistunut verrokkiryhmää enemmän seksuaalisuuteen liittyvillä asioilla. Tutkimuksessa ilmeni myös, että lesboperheissä kasvaneet olivat kokeneet nuoruusiän aikana perheen erilaisuuden jonkinasteisena ongelmana, mutta eivät varhaislapsuuden aikana tai murrosiän jälkeen. (Tasker & Golombok 1995, Solantaus 2003 mukaan.)

Aiempien tutkimusten valossa sateenkaariperheet näyttävät monimuotoisesti, mutta lasten kokemuksia ja näkemyksiä omasta perheestään on tutkittu verrattain vähän. Tähän haasteeseen pyrin vastaamaan omalla tutkimuksellani, ottamalla huomioon mahdollisesti vähiten tutkitun ryhmän, varhaiskasvatusikäiset lapset.

4 TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA TUTKIMUSKYSYMYKSET

Tutkimukseni tavoitteena on tarkastella, kuinka sateenkaariperheissä elävät 4-6 -vuotiaat lapset puhuvat omasta perheestään ja millaisia eroja ja yhtäläisyyksiä lapset osoittavat puheessaan oman perheensä sekä muiden perheiden välillä. Aluksi tarkoitukseni oli tutkia lähinnä lasten näkemyksiä perheiden välisistä eroavaisuuksista ja yhtäläisyyksistä. Tutkimusprosessin aikana tutkimuskysymykset kuitenkin muotoutuivat aineistossa esiintyvien teemojen sekä teoreettisen viitekehyksen pohjalta. Lopulta aineiston keruun ja analyysin alkuvaiheenvaiheen yhteydessä tutkimuskysymykseni tarkentuivat lopulliseen muotoonsa:

- 1 Miten sateenkaariperheissä elävät lapset kuvaavat oman perhettään?
 - 1.1. Miten perhe muotoutuu?
 - 1.2. Millaisia yhtäläisyyksiä ja eroavaisuuksia lapset näkevät oman perheensä ja muiden perheiden välillä?
 - 1.3. Miten lapsi näkee oman perheensä erityisyyden?
 - 1.4. Miten perheenjäsenten roolit muotoutuvat lasten puheessa?

Ensimmäisen alatutkimuskysymyksen tarkoituksena on vastata siihen, miten perhe lasten mielestä muotoutuu. Ketä lasten näkökulmasta perheeseen kuuluu ja millä perusteilla, sekä ketä perheenjäseniä perheessä tulisi tai voisi olla? Toisella alatutkimuskysymykselläni selvitän lasten näkemyksiä oman perheensä ja heteronormatiivisten perheiden välisistä eroista ja yhtäläisyyksistä. Tarkoitukseni on selvittää millaisiin seikkoihin lapset kiinnittävät huomiota verratessaan perheitä toisiinsa. Kolmas alatutkimuskysymykseni pureutuu lasten omaan perheeseen ja heidän näkemyksiinsä ja kokemuksiinsa oman perheen erityisyydestä. Tällä kysymyksellä pyrin selvittämään, mitä lapset ajattelevat oman perheensä

erityisyydestä sekä miten he suhtautuvat muiden reaktioihin omasta perheestään. Neljännellä alatutkimuskysymyksellä selvitän kuinka perheenjäsenten roolit muotoutuvat lasten puheessa. Tarkoitukseni on selvittää millaisia asioita biologisen ja sosiaalisen vanhemman kanssa tehdään ja jakautuuko lapsen hyvinvoinnista huolehtiminen tasaisesti vai eroavatko vanhempien roolit toisistaan. Lisäksi tarkastelen sisarusten roolien muotoutumista ja koko perheelle asetuvia tehtäviä.

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

5.1 Tutkimuskohde ja lähestymistapa

Toteutin tutkimukseni laadullisena tutkimuksena. Laadullisen tutkimusote sopii Syrjälän (1994) mukaan silloin kun ollaan kiinnostuneita tapahtumien yksityiskohtaisista rakenteista tai tapahtumien yksittäisten toimijoiden merkitysrakenteista ja halutaan tutkia luonnollisia tilanteita. Lisäksi laadullisen tutkimusotteen kautta on hyvä tutkia spesifeihin asioihin liittyviä syy-seuraussuhteita, joita ei voida tutkia kokeiden avulla. (Syrjälä 1994, 12–13, Metsämuuronen 2006, 88 mukaan.) Valitsin laadullisen tutkimusotteen, sillä halusin lähestyä lasten kokemuksia sateenkaariperheessä elämisestä kokonaisvaltaisesti asettamalla lähtökohdaksi todellisen elämän ja kokemusten kuvaamisen. Tarkoitukseni ei ole niinkään todentaa jo olemassa olevaa tietoa tai uskomuksia, vaan löytää uutta tietoa siitä, kuinka lapset todella kokevat elämänsä sateenkaariperheissä ja kuinka he siitä puhuvat. (ks. Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 161.)

Laadulliselle tutkimukselle tyypillisiä aineistonkeruumenetelmiä ovat haastattelut, kyselyt, havainnointi sekä erilaiset dokumentit (Tuomi & Sarajärvi 2011, 71). Päädyin käyttämään aineistonkeruumenetelmänä teemahaastattelua. Sen kautta on mahdollista päästä lähelle lapsen tapaa hahmottaa ilmiöitä sekä hänen kokemusmaailmaansa (Hirsjärvi & Hurme 2000, 128). Lisäksi haastattelu antaa tilaa lasten ennakoimattomille vastauksille ja mahdollistaa tutkijan jatkokysymysten esittämisen (Helavirta 2007, 633). Teemahaastattelun valintaa puolsi myös se, että uskoin strukturoidun haastattelun ja suorien kysymysten esittämisen johtavan suurella todennäköisyydellä lyhyisiin vastauksiin tai haastatteluun turhautumiseen. Avoin keskustelu taas etenee helposti kauas tavoitellusta aiheesta.

Alle kouluikäisten lasten kanssa kyselylomaketutkimus olisi vaatinut todella tarkkaa kysymysten asettelua ja silti väärinymmärryksen riski olisi ollut korkea (Hirsjärvi ym. 2009, 195). Lisäksi haasteen olisi asettanut vastaajien ikä,

sillä kyselylomaketutkimuksessa oletuksena on, että vastaajat kykenevät ilmaismaan itseään ymmärrettävästi kirjallisesti (Tuomi & Sarajärvi 2011, 73). Vastaaminen kyselylomaketutkimukseen olisikin vaatinut, että kirjaajana olisi toiminut joku muu ja vastauksia olisi voinut vääristää kirjaajan tulkinnat lasten vastauksista. Myöskään havainnointi ei tullut tässä tapauksessa kyseeseen, sillä sen kautta ei ole mahdollista saada monipuolista kuvaa lapsen ajatuksista ja kokemuksista vaan toiminnasta ja käytöksestä (Hirsjärvi ym. 2009, 212). Koenkin, että kyselylomaketutkimuksella tai havainnoinnilla en olisi löytänyt haluamiani vastauksia.

Teemahaastattelu etenee valittujen teemojen ja niihin liittyvien tarkentavien kysymysten kautta vapaasti ja keskustelunomaisesti (Eskola & Suoranta 2008, 86; Tuomi & Sarajärvi 2011, 75) eikä kysymyksillä ei ole tarkkaa muotoa tai järjestystä (Hirsjärvi ym. 2009, 208). Haastattelu tarjoaa myös mahdollisuuden käydä keskustelua tiedonantajan kanssa, oikaista väärinkäsityksiä ja pyytää selvennyksiä (Tuomi & Sarajärvi 2011, 73). Joustavuus onkin yksi teemahaastattelun parhaista puolista ja soveltuu sen takia erityisen hyvin lasten kanssa työskentelyyn. Ilman joustavuutta vuorovaikutuksessa kysymysten ja lasten vastausten väärinymmärryksen riski kasvaa ja tutkimuksen luotettavuus kärsii. Lisäksi haastatteluna toteutettu tutkimus vahvistaa lasten osallisuutta tutkimuksessa.

Lasten kanssa tutkimusta tehdessä on otettava huomioon lapsen temperamentti, kyvyt ja taidot, sillä ne vaikuttavat siihen, millaiseen tutkimukseen lapselle osallistuminen on luontevaa (Hill 2006, 78–79). Tässä tutkimuksessa lasten sopivuutta tutkimukseen osallistujiksi arvioivat vanhemmat. Myös tutkija voi vaikuttaa tutkimukseen osallistumisen mielekkyyteen tutkimukseen liittyvillä päätöksillään. Helavirran (2007, 634) tavoin ajattelen, että haastattelu on luontevaa tapahtua siinä ympäristössä, josta lapsen kanssa keskustellaan. Lisäksi lapset saivat vaikuttaa paikkaan, jossa haastattelu suoritettiin. Myös vanhemmille tarjottiin mahdollisuutta olla läsnä haastattelutilanteessa. Vanhempien läsnäolo voi luoda lapselle turvallisuuden tunnetta sekä lisäksi tarjoaa vanhemmalle mahdollisuuden valvoa haastattelutilannetta (Helavirta 2007, 636) ja lapsen etua.

Marjatta Kallialan (1999) mukaan lasten haastattelemiseen liittyy ja kuuluu paljon keskustelua aiheen ohi. Yksi haastattelijan tehtävä on ohjattava keskustelua aina lopulta takaisin aiheeseen. (Kalliala 1999, 73.) Lasten haastattelemiseen onkin työlästä, sillä lapsilla ei yleensä ole käsityksiä tai kokemuksia haastatteluun osallistumisesta. Tällöin haastattelu on pikemmin keskusteluhetki ja aiheesta poiketaan eri suuntiin. Tutkijan on hyväksyttävä aiheen ohi puhuminen. Lapsen puheista voidaan lisäksi päästä hedelmällisten aiheiden äärelle luonnollisesti, kunhan haastattelija on herkkä tarttumaan lapsen esille nostamiin puheenaiheisiin.

Haastattelu on yleisesti aikaa vievä tiedonkeruumuoto (Tuomi & Sarajärvi 2011, 74). Lisäksi se vaatii jonkin verran ennakoivalmistelua. Teemahaastattelua varten on hyvä tehdä tukilista, josta voi varmistaa, että haastattelussa käydään läpi kaikki halutut asiat (Eskola & Suoranta 2008, 86). Haastattelemista voi harjoitella esihaastattelujen kautta. Esihaastattelemalla tuttuja henkilöitä tutkija voi työstää puhetapojaan, keskustelun eteenpäin johdattelua keskustelun tyrehtyessä sekä muita haastattelutilanteeseen liittyviä seikkoja (Eskola & Suoranta 2008, 89). Ennakoivalmistautumisen kautta tutkijan on mahdollista vaikuttaa paitsi haastattelun sujuvuuteen myös aineiston laatuun.

5.2 Tutkimukseen osallistujat

Valitsin tutkimuksen kohderyhmäksi 4-6-vuotiaat lapset, koska halusin tutkia alle kouluikäisten lasten käsityksiä perheestään. Hirsjärvi ja Hurme (2000) katsovat, ettei alle neljävuotiaiden kielellinen kehitys ole vielä tarpeeksi kehittynyt, jotta suullinen haastattelu olisi toimiva aineistonkeruumenetelmä. Tutkimushaastattelujen alaikäraja he asettavat suunnilleen esikouluiän. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 129.) Yleensä yli neljävuotiaat kykenevät ilmaisemaan ajatuksiaan ja kokemuksiaan suullisesti vähintään kohtalaisen sujuvasti myös vieraiden ihmisten seurassa. Asetinkin iän sijasta kriteeriksi kielellisen kehityksen tason, sillä halusin tietoa kattavasti varhaiskasvatusikäisiltä lapsilta. Riittävä kielellinen kehitys oli merkittävässä roolissa, sillä halusin suorittaa haastattelun itse niin, että

vanhemmat eivät asetu välikädeksi, jolloin lapsen ääni nousee merkitykselliseen asemaan eikä vanhempien ääni sekoitu lasten ääneen. Kielellisten taitojen lisäksi rohkeus olla vuorovaikutuksessa vieraan ihmisen kanssa oli tarpeen, sillä lapset olivat minulle ennalta tuntemattomia.

Tutkimukseen osallistui yhteensä viisi lasta Keski-, Länsi- ja Etelä-Suomen aluilla. Heistä kaksi oli tyttöjä ja kolme poikia. Neljä lapsista eli kahden äidin ydinperheessä ja yksi sateenkaariyksinhuoltajaperheessä.

5.3 Aineiston keruu

Aineistonkeruu järjestettiin viikkojen 7-11 aikana perheiden kotona. Yhden lapsen kanssa tehtiin täydennyshaastattelu viikolla 12. Täydennyshaastattelun tarkoituksena oli syventää aiempaa haastattelua, sillä lapsen väsymyksestä johtuen ensimmäinen haastatteluaineisto jäi pinnalliseksi ja lyhyeksi. Lapselta kysyttiin halua suorittaa haastattelu loppuun toisena ajankohtana, jolloin lapsesta haastattelu tuntuisi mielekkäämmältä.

Tutkimusaineisto kerättiin yksilöhaastatteluina, mutta kuitenkin niin, että vanhemmilla oli mahdollisuus olla läsnä. Haastattelut olivat teemahaastatteluja ja ne nauhoitettiin litterointia ja analysointia varten. Haastattelujen kesto vaihteli 20 ja 58 minuutin välillä ja niistä kertyi yhteensä 146 minuutin edestä haastatteluaineistoa. Litteroituina haastatteluaineisto oli 62 sivua (fontti 12, riviväli 1,5).

Ennen haastattelun aloittamista vanhemmat allekirjoittivat tutkimusluvan (liite 1) ja lapsilta kysyttiin suullisesti lupaa käyttää keskusteluja tutkimusaineistona. Haastattelun ensimmäisessä osassa lapsi piirsi kuvan omasta perheestään. Piirtämisen tarkoitus oli lievittää jännitystä eikä piirroksia analysoitu. Piirtämisen yhteydessä keskustelimme lapsen perheestä yleisesti. Tämän jälkeen alkoi varsinainen haastattelu keskustelunomaisesti.

Aluksi lapsi kertoi kuvan perusteella omasta perheestään. Tämän jälkeen siirryttiin keskustelemaan lapsen ystävien perheistä ja peilaamaan omaa perhettä ystävien perheisiin. Valmiita kysymyksiä haastattelulle ei asetettu, sillä se toteutettiin teemahaastatteluna. Minulla oli kuitenkin mukana tukena teemoihin

pohjautuva kysymyslista (liite 2), johon pystyin turvautumaan luonnollisen keskustelun tyrehtyessä. Lisäksi listasta saatoinkin tarkistaa, että olin käsitellyt molempia teemoja kattavasti. Käsiteltäviä aiheita olivat lapsen oma perhe sekä lapsen kuva omasta perheestä suhteessa muihin perheisiin. Avoimen keskustelun kautta oli tarkoitus antaa lapsen äänelle tilaa. Keskustelut etenivätkin lasten kertomien asioiden pohjalta vuorovaikutuksellisesti ja lapsen puhe ohjasi keskustelun suuntaa.

Haastattelun loppuvaiheilla tarjosin vanhemmille puheenvuoroa, mikäli he halusivat sanoa jotain. Toiset vanhemmat halusivat vielä paneutua lapsen kanssa johonkin kysymykseen tai esille nousseeseen teemaan. Myös nämä keskustelut nauhoitettiin. Haastattelun lopuksi kiitin lapsia osallistumisesta. Jotkut lapset myös halusivat kuunnella pätkiä nauhoitteista.

5.4 Aineiston analyysi

Laadullisen aineiston analyysin kautta on tarkoitus selkeyttää aineistoa, jotta tutkittavasta asiasta voidaan tuottaa uutta tietoa (Eskola & Sarajärvi 2008, 137). Tutkimusaineistoni analyysimenetelmänä käytän sisällönanalyysiä sekä teorialähtöistä, abduktiivista päättelyä. Abduktiivisen päättelyn tarkoituksena on edetä aineiston kautta parhaaseen mahdolliseen selitykseen tutkittavasta ilmiöstä (Hartikainen 2009, 32). Pelkän aineisto- tai teorialähtöisen analyysin sijaan abduktiivisessa päättelyssä tarkastellaan ilmiötä huomioiden aiempien teorioiden tarjoamia johtajatuksia (Tuomi & Sarajärvi 2001, 97). Tarkastellessani aineistoa koin tärkeäksi antaa tilaa lasten äänelle. Halusin kuitenkin lähestyä aihetta myös tutkimukseen perustuvan teorian pohjalta, joten aihetta koskeva kirjallisuus ja tutkimukset toimivat vertailukohtana tutkimusaineistoni tarkastelussa.

Aluksi purin haastattelu nauhoitteet litteroimalla. Eskolan ja Suorannan (2008, 150) mukaan haastatteluaineiston purkamisen jälkeen aineistoa voi alkaa analysoida suoraan tai aineistoa voi järjestellä koodaamalla ennen analysointia. Analysoinnin helpottamiseksi päätin koodata aineiston ensin. Aineiston järjeste-

lyssä käytin hyödykseni kolmivaiheista koodausta järjestäen aineiston aluksi esikoodauksen, sitten väliaikaista koodauksen ja lopuksi ydinkoodauksen mukaisesti. Näiden vaiheiden kautta hajotin aineiston ensin osiin, järjestin sen tiiviiseen ja selkeään muotoon ja lopuksi kokosin sen uudestaan loogiseksi kokonaisuudeksi käsitteiden kautta sisällön analyysin mukaisesti (Tuomi & Sarajärvi 2011, 108). Tämän jälkeen siirryin tutkimani ilmiön tarkasteluun, etsimään vastauksia tutkimuskysymyksiini sekä muodostamaan johtopäätöksiä tutkimastani ilmiöstä. Taulukossa 1 esitän tiivistetysti analyysin etenemisen vaihe vaiheelta.

TAULUKKO 1. Aineiston analyysin eteneminen

| | | |
|-------------------------------------|---|--|
| Litterointi | → | Haastattelunauhojen puhtaaksikirjoittaminen tekstimuotoon |
| Esikoodaus | → | Aineistoon perehtyminen, tutkimuskysymysten kannalta oleellisten ja mielenkiintoisten kohtien alleviivaaminen alustavien teemojen löytämiseksi sekä aineiston luokittelua tutkimuskysymysten mukaisesti. |
| Väliaikainen koodaus | → | Esikoodattujen kohtien läpikäymistä ja väliaikaisten koodinimien kehittämistä aineiston pelkistämiseksi ja järjestämiseksi. |
| Ydinkoodaus | → | Aineiston läpikäymistä väliaikaisen koodauksen mukaan sekä luokittelujen laatimista tutkimuskirjallisuuden pohjalta. Ydinkoodin muodostaminen ja aineiston teemoittelu niiden alle. |
| Ilmiön kokonaisvaltaisen tarkastelu | → | Tutkimuskysymyksiin vastaaminen, ilmiön tarkastelua sekä johtopäätösten tekeminen. |

Aineistoa litteroidessani pyrin kirjaamaan puheen sanatarkasti ylös. Muutamassa kohdassa lapsen liikkuminen haastattelutilanteen aikana aiheutti taustamelua ja puhe tallentui nauhurille liian epäselvänä tai hiljaisena, enkä saanut siitä selvää. Näitä kohtia en saanut litteroiduksi. Taukoja kesken puheenvuoron merkitsin pisteillä ja lihavoin lapsen erityisesti painottamia sanoja. Näillä ei kuitenkaan ollut merkitystä aineiston analyysivaiheessa, sillä analyysi perustuu pelkästään lasten puheeseen. Haastattelua litteroidessani aineisto tuli minulle tutuksi,

sillä nauhoja piti välillä kuunnella useita kertoja, jotta sain selvää puheesta. Aineiston perinpohjainen tunteminen on tärkeää, joten kuuntelemisen lisäksi luin sen läpi muutamaan kertaan (ks. Eskola & Suoranta 2008, 151).

Aineistosta on ensin löydettävä ja eroteltava tutkimusongelman kannalta olennaiset aiheet (Eskola & Suoranta 2008, 174). Pelkistin litteroidun aineiston alleviivaamalla kohdat, jotka käsittelivät tutkimuksessa käsittelemiäni teemoja tai olivat muuten mielenkiintoisia. Tämän jälkeen keräsin esikoodatut kohdat erilleen muusta aineistosta ja ryhmittelin ne teemoittain. Teemoittelun tavoitteena on koota yhteen aineistosta kutakin teemaa koskevia näkemyksiä (Tuomi & Sarajärvi 2011, 93). Tarkastellessani merkintöjä ja teoreettisen viitekehyksen pohjalta muodostin aineistosta neljä keskeistä teemaa: puhe perheen muodostumisesta, yhtäläisyydet ja eroavaisuudet oman perheen ja muiden perheiden välillä, puhe oman perheen erityisyydestä sekä perheen jäsenten roolit. Näiden teemojen pohjalta muodostin väliaikaisen koodauksen.

Koodatessani aineistoa väliaikaisesti alleviivasin koodien aihe-alueita koskevat kohdat eri väreillä sallien yksittäisten kohtien koodautumisen kahteen aihe-alueeseen. Koodauksen jälkeen järjestin aineiston väliaikaisen koodauksen mukaisesti. Tämän jälkeen luokittelin kunkin teeman sisältöä ja pohdin, tarkastelenko luokkia aineiston vai teoreettisen viitekehyksen pohjalta. Tässä vaiheessa myös tutkimuskysymykseni muotoutuivat lopulliseen muotoonsa aineiston tarjoamien mahdollisuuksien pohjalta. Väliaikaiseksi koodaukseksi muodostui:

VÄLIAIKAINEN KOODAUS

PERHE (violetti)

- Oma perhe (aineisto, teoria)
- Mistä sen tietää, ketä perheeseen kuuluu (aineisto)
- Isä ja muut perheenjäsenet (aineisto)
- Perhemuodot (teoria.)

NÄKEMYKSET PERHEIDEN VÄLISISTÄ EROISTA JA YHTÄLÄISYYKSISTÄ (vaaleansininen, vihreä)

- Erot tunnetasolla (aineisto)
- Erot konkreettisesti (aineisto)
- Yhtäläisyydet tunnetasolla (aineisto)
- Yhtäläisyydet konkreettisesti (aineisto)

OMAN PERHEEN ERITYISYYS (punainen)

- Kertominen muille (aineisto, aiemmat tutkimukset)
- Muiden reaktiot kertomisesta (aiemmat tutkimukset)
- Lapsen reaktio muiden reaktioihin (aineisto)
- Lapsen näkemys (aineisto)

PERHEEN JÄSENTEN ROOLIT (oranssi, vaaleanpunainen)

- Hyvinvointi (teoria: hyvinvoinnin rakentuminen)
- Toiminta (teoria: vanhemmuuden muodot)
- Perheenjäsenten roolit (aineisto, teoria)

AVOIN KOODI: MIELENKIINTOISTA, MUTTA MITÄ? (aniliinin punainen)

- Muiden reaktiot perheen rakenteesta
- Muut sateenkaariperheet, leirit ja tapaamiset
- Perheen yhdistyminen
- Sekalaiset aineisto-otteet

Eskolan ja Suorannan (2008, 157) mukaan koodausluettelo elää ja täsmentyy analyysejä kehiteltäessä. Väliaikaisen koodauksen jälkeen tarkastelin aineistoa uudestaan ja pyrin järjestelemään koodeista järkeviä kokonaisuuksia. Keskityin erityisesti niiden kohtien selvittämiseen, jotka olin koodannut usealla koodilla sekä avoimella koodilla koodattuihin kohtiin. Suurin osa avoimella koodeilla merkityistä kohdista järjestyi muiden kohtien alle, mutta jotkin kohdat, jäivät pois epäolennaisina. Myös jotkut alaluokat, kuten ”Isät ja muut perheenjäsenet”, karsuivat pois epäolennaisina. Aineiston läpikäymisen ja uudelleen järjestelyn jälkeen muodostin ydinkoodit ja järjestelin aineiston lopulliseen muotoon. Lopullinen luokittelu muotoutui seuraavasti:

YDINKOODAUS

PERHE

- Oma perhe
- Tekijät, jotka määrittävät perheen
- Perhemuodot

NÄKEMYKSET PERHEIDEN VÄLISISTÄ EROISTA JA YHTÄLÄISYYKSISTÄ

- Erot tunnetasolla
- Erot konkreettisesti
- Yhtäläisyydet tunnetasolla
- Yhtäläisyydet konkreettisesti

OMAN PERHEEN ERITYISYYS

- Kertominen muille
- Muiden reaktiot kertomisesta
- Lapsen reaktio muiden reaktioihin
- Lapsen näkemykset ja kokemukset

PERHEENJÄSENTEN ROOLIT

- Perheenjäsenten roolit
- Hyvinvoinnin edistäminen
- Yhteinen toiminta

Koodasin ja järjestin aineiston tämän koodiluokituksen mukaisesti, jonka jälkeen siirryin analysoimaan aineistoa ydinkoodien kautta. Lähestyin aineistoa teoriaohjaavan sisällönanalyysin kautta. Analysoinnissa käytin teoriaohjaavaa, abduktiivista päättelyä, jolloin aineistoa analysoitaessa otetaan huomioon teoriapohjan tarjoamat johtoajatukset ilmiön tarkastelun tukena. Tällöin aineistoa käsitellään aineistolähtöisesti, mutta abstrahoinnissa aineisto voidaan liittää jo olemassa oleviin teoreettisiin käsitteisiin (Tuomi & Sarajärvi 2001, 95, 97, 117.)

Sisällönanalyysin avulla voi selvittää erityisesti millaisia merkityksiä aineistosta ilmenee ja sen tarkoituksena on kuvata tutkimuksen sisältöä niin, että tutkittavasta ilmiöstä saadaan selkeä kuva. Tämä mahdollistuu aineiston pilkkomisen ja koodauksen kautta, mikä edesauttaa aineiston muokkaamista loogiseksi ja informatiiviseksi kokonaisuudeksi. (Tuomi & Sarajärvi 2011, 104, 107–108.) Litteroinnin, esikoodauksen, väliaikaisen koodauksen, ydinkoodauksen jälkeen luin vielä kaikki haastattelulitteraattini läpi siltä varalta, että olisin löytänyt niistä vielä jotain merkityksellistä, sillä ydinkoodien muodostamisen jälkeen olin

paneutunut vielä syvemmin aihetta koskevaan teoriaan. Aineistosta ei kuitenkaan löytynyt uutta, tutkimuskysymysten kannalta oleellista tietoa.

Aineiston analyysissä etenin koodien muodostamien kategorioiden ja tutkimuskysymysten kautta. Kävin läpi kategorioita vastaavat aineisto-otteet ja vastasin kuhunkin tutkimuskysymykseen käyttäen aineisto-otteita ilmiön kuvaamisen tukena. Perheiden välisistä eroista ja yhtäläisyyksistä sekä perheenjäsenten rooleista muodostin taulukot, joista ryhmien väliset erot on helppo nähdä. Pysin läpi tulosten käsittelyn tuomaan lasten äänen mahdollisimman selkeänä esille. Tämän vuoksi käytän tuloksia ja johtopäätöksiä esitellessäni paljon aineisto-otteita, joiden kautta myös lukija pääsee kuulemaan lasten ääntä.

Kun olin vastannut tutkimuskysymyksiin luin koko tutkimusaineiston läpi vielä kerran. Ymmärrykseni lasten kokemuksista sateenkaariperheissä oli kasvanut aineiston analysoinnin kautta ja tarkoitukseni oli käydä aineisto läpi vielä kerran varmistaakseni, ettei aineistosta ollut jäänyt käsittelemättä mitään merkittävää. Huolellisesta läpikäymisestä huolimatta aineistosta ei noussut esille uusia näkökulmia. Aineiston kokonaisvaltaisen tarkastelun kautta kuitenkin löysin ilmiötä kuvaavia näkökantoja, jotka esittelen pohdinnassa.

5.5 Eettiset ratkaisut

Tutkimuksen eettiset ratkaisut ovat osa hyvää tieteellistä käytäntöä ja rinnastuvat vahvasti tutkimuksen luotettavuuteen (Tuomi & Sarajärvi 2011, 132). Lapsia haastateltaessa tulee kiinnittää erityistä huomiota eettisiin ratkaisuihin. Myös arka aihe-alue vaatii sensitiivistä lähestymistapaa. Lasten käyttäminen informanteina sekä aihealueen henkilökohtaisuus ohjasivatkin vahvasti eettisiä ratkaisujani läpi tutkimusprosessin.

Lastenoikeuksien sopimuksen mukaan lapsilla on oikeus vapaasti ilmaista näkemyksensä häntä koskevista asioista. Nämä näkemykset on otettava huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaisesti. (Nieminen 2010, 30; UNICEF, Yleissopimus lapsen oikeuksista, 12. artikla.) Lasten ja nuorten kanssa tehtäviä tutki-

muksia sitovat samat eettiset suuntaviivat ja periaatteet kuin muissakin tutkimuksissa. Lisäksi lasten ja nuorten tutkimukseen liittyy erityisiä eettisiä kysymyksiä. (Vehkalahti, Rutanen, Lagström & Pösö 2010, 15.) Lapsuudentutkimukselle asetetut tavoitteet ja rajoitteet lasten edun nimissä voivatkin asettaa haasteita tutkimukselle (Strandell 2010, 108). On kuitenkin muistettava, että lapset ovat oman elämänsä asiantuntijoita ja heidän kuulemisensa on merkityksellisessä asemassa tutkittaessa lapsuutta ja siihen vaikuttavia tekijöitä. Eettisiä periaatteita noudattaen toteutetun lapsuudentutkimuksen pyrkimyksenä on parantamaan lasten asemaa, elämää tai hyvinvointia (Hill 2005, 81; Strandell 2010, 108).

Lasten parissa tehtävän tutkimuksen aluksi huomio kiinnittyy tutkimuslupiin. Tutkimukseen osallistuminen perustuu vapaaehtoisuuteen, mutta kuka on oikeutettu tai pätevä antamaan suostumuksen tutkimukseen osallistumisesta (Mäkelä 2010, 69; Vehkalahti ym. 2010, 16)? Suomen laissa ei määritetä tarkalleen, kuka saa tehdä päätöksen lapsen tutkimukseen osallistumisesta (Nieminen 2010, 31). Laista on kuitenkin tulkittu, että lapsia haastateltaessa lapsen lupa ei yksin riitä vaan lupa on kysyttävä lisäksi lapsen huoltajilta (Alasuutari 2005, 147; Mäkelä 2010, 69; Nieminen 2010, 33). Tämän vuoksi päätös tutkimukseen osallistumisesta tehtiin porrastetusti. Aluksi vanhemmat osoittivat kiinnostuksensa tutkimusta kohtaan ja vastasivat haastattelupyynnöön. Olin yhteydessä haastattelupyynnöön vastanneisiin vanhempain ja kerroin heille mahdollisimman tarkasti tutkimusaiheestani, aineistonkeruumenetelmästäni sekä tutkimuksen tarkoituksesta. Lisäksi kerroin tutkimustapaamisen kulkusta ja haastattelussa käsiteltäviä teemoista. Tässä vaiheessa vanhemmat tekivät alustavan päätöksen tutkimukseen osallistumisesta.

Vanhemmat eivät kuitenkaan voi päättää lapsen puolesta, vaan lapsilla on oikeus päättää itse tutkimukseen osallistumisestaan (Hill 2005, 127; Nieminen 2010, 34–37). Lasten halu osallistua tutkimukseen oli minulle tärkeää ja tapaamisen alussa pyysin lapsilta suullisesti lupaa sekä haastatteluun että sen käyttämiseen tutkimusmateriaalina. Kiinnitin erityistä huomiota sanavalintoihin ja ym-

märrettävyyteen, niin että lapset varmasti ymmärtäisivät mikä haastattelun tarkoitus on ja mihin keskusteluamme käytettäisiin (Nieminen 2010, 37; Tuomi & Sarajärvi 2011, 131). Lasten suullisen luvan lisäksi lapsen huoltaja allekirjoitti tutkimusluvan (ks. liite 1). Vanhemmille tarjottiin myös mahdollisuus seurata haastattelua ja valvoa lapsen etua haastattelun aikana. Haastattelujen nauhoittamisesta kerroin osallistujille avoimesti ja sekä vanhemmille että lapsille annettiin oikeus keskeyttää haastattelu tai nauhoitus missä tahansa vaiheessa tapaamista. Näin pyrin turvaamaan lasten oikeuksia ja hyvinvointia (Tuomi & Sarajärvi 2011, 131).

Luottamus haastattelijan ja haastateltavan välillä on merkittävässä roolissa tutkimushaastatteluissa (Eskola & Suoranta 2008, 93). Lapsia haastateltaessa olisi tärkeää, että lapsella olisi mahdollisuus tutustua tutkijaan jo ennen haastattelutilannetta avoimuuden ja luottamuksen rakentumisen nimissä (Hirsjärvi & Hurme 2000, 130). Erilliseen tutustumiskäyntiin ei tutkimuksessani ollut mahdollisuutta, mutta varasin haastattelukäyntien alkuun aikaa jutustelulle sekä koko perheen että lapsen kanssa. Joidenkin lasten kanssa myös leikimme ja jotkut esittelivät kotiaan tai tärkeitä esineitään ennen haastattelua.

Haastattelu on vuorovaikutustilanne, johon tutkija tuo omat käsityksensä ja tulkintansa tutkimastaan ilmiöstä. Näistä ennakkotiedoista ei voi täysin irtautua haastattelutilanteessa. (Alasuutari 2005, 149.) Haasteena onkin, että haastattelijahattomasti ohjaa haastateltavaa kysymysten asettelun kautta. Tätä haastetta pyrin ennakoimaan harjoitushaastatteluilla ja laatimalla kysymysrungon (liite 2), johon pystyin tukeutua silloin, kun luonnollinen keskustelu tyrehtyi. Pääosin haastattelut etenivät kuitenkin keskustelun omaisesti lasten kertoman mukaan. Nuorimpien vastaajien kohdalla haastattelu kulki välillä yhteisen keskustelun sijaan kysymysten esittämisen kautta. Pyrin haastattelujen aikana välttämään johdattelevien tai helposti väärinymmärrettävien kysymysten käyttämistä. Tarvittaessa esitin kuitenkin tarkentavia kysymyksiä, jotta aineiston analyysivaiheessa ei jäisi varaa tulkinnoille. Pääosin lapset saivat kuitenkin kertoa omaa tarinaansa teemojen pohjalta. Kuuntelin lapsen puhetta ja annoin hänen

kertoa mielestään tärkeitä asioita. Näin pyrin antamaan painoarvoa haastateltavan mielipiteille ja ajatuksille.

Tutkittavien suojan lähtökohtiin kuuluu tutkimustietojen luottamuksellisuus ja osallistujien nimettömyys. Tämän vuoksi käytän litteraateissa sekä aineisto-otteissa käytän peitenimiä ja yksityiskohdat, joista yksittäisen vastaajan voisi tunnistaa, on muutettu. (ks. Eskola & Suoranta 2008, 57; Tuomi & Sarajärvi 2011, 131.) Neljässä haastattelussa käytän sosiaalisista äideistä yhtenevästi nimitystä äippä. Yhdessä haastattelussa lapsi keksi haastatteluun sosiaalista äitiä kuvaamaan termin ”bonus-äiti”. Myös tämä termi esiintyy aineistossa. Aineistoa on säilytetty ja käsitelty luottamuksellisesti niin, etteivät ulkopuoliset ole päässeet siihen käsiksi (Tuomi & Sarajärvi 2011, 131). Aineiston analyysin jälkeen tutkimusaineisto hävitettiin sovitusti.

Oman tutkimusaineiston eettisen käsittelyn lisäksi hyvä tieteellinen käytäntö edellyttää myös tutkimuksen lähdemateriaalin eettistä käyttöä. Tutkijan tulee huomioida ja osoittaa muiden tutkijoiden työn osuus omassa työssään ja kunnioittaa sitä asianmukaisesti. (Tuomi & Sarajärvi 2011, 132.) Tämä arvostus näkyy tutkimuksessani asianmukaisten lähdeviitteiden kautta, joista ilmenee, mitkä osat tutkimuksessani pohjautuvat muiden tutkijoiden tutkimuksiin tai teksteihin. Tiedon luotettavuuden turvaamiseksi olen käyttänyt mahdollisimman tuoreita teoksia ja tutkimustietoa tutkimukseni tukena.

6 TULOKSET

Seuraavaksi esittelen tutkimusaineistoni analyysin tulokset alatutkimuskysymysten kautta. Ensin kerron, millaisia näkemyksiä perheen muotoutumista lapset esittivät. Toiseksi käyn läpi, millaisia eroavaisuuksia ja yhtäläisyyksiä lapset näkivät oman perheensä ja muiden perheiden välillä. Kolmanneksi esittelen lasten ajatuksia oman perheensä erityisyydestä. Neljänneksi käyn läpi, kuinka perheenjäsenten roolit muotoutuvat lasten puheessa.

6.1 Perheen muotoutuminen

Lapset kertoivat yhtenevästi perheeseensä kuuluvan heidän lisäksi vanhemmat sekä mahdolliset sisarukset. Lisäksi yksi lapsista näki perheeseensä kuuluvan vanhempien uudet puoliset sekä lähisukulaiset. Kaksi lapsista luki myös lemmikkien lukeutuvan perheeseensä. Perustelut sen suhteen, mistä tietää, ketä omaan perheeseen kuuluu, vaihtelivat lapsikohtaisesti. Lasten puheesta ilmeni erilaisia määritelmiä sille, millaisin perustein henkilö luetaan perheenjäseneksi. Erityisesti ei-biologisen vanhemman perheeseen kuulumisen perusteet vaihtelivat lapsikohtaisesti. Lasten perusteluja perhettä yhdistävistä tekijöistä ja määrittelyä siitä, mistä tietää, kuka perheeseen kuuluu, olen koonnut taulukoon (2).

TAULUKKO 2. Perhettä yhdistävät tekijät

| | Biologiset perheenjäseneet | Ei-biologiset perheenjäseneet | Koko oma perhe | Muut perheet |
|-------------------------|----------------------------|-------------------------------|----------------|--------------|
| Sama sukunimi | 1 | | | |
| Läsnäolo | | 2 | | |
| Sama asuinpaikka | | | 1 | 3 |
| Biologisuus | 1 | | | |
| Halu kuulua perheeseen | | 1 | | |
| Yhteensopivuus | | | 1 | |
| Säännöllinen yhdessäolo | | | 2 | |

Lapsilla oli vaikeuksia perustella, miksi joku kuuluu perheeseen. Aluksi lapset usein vastasivatkin, etteivät tiedä. Pienellä johdattelulla lapset kuitenkin alkoivat pohtia, millaiset tekijät vaikuttavat siihen, ketä perheeseen kuuluu. Tärkeimmiksi perhettä yhdistäviksi tekijöiksi lapset kokivat saman asuinpaikan, perheenjäsenten läsnäolon sekä yhdessä olon. Vähemmän tärkeinä nähtiin yhden maininnan saaneet sama sukunimi, biologisuus, halu kuulua samaan perheeseen sekä perheenjäsenten välinen yhteensopivuus.

Biologiset perheenjäsenet lapset mainitsivat perheenjäseniksi suoraan ja yleensä ilman perusteluita. Mainittuja perusteluita ovat sama sukunimi ja sisarusen kanssa yhteinen biologinen äiti. Ei-biologisen vanhemman kuulumista perheeseen lasten oli vaikeampaa määrittellä, kuten alla olevista Sakun ja Heikin haastatteluista ilmenee.

Esimerkki 1.

Lotta: Mistäs tietää ketä perheeseen kuuluu?

Saku: En tiää.

Lotta: Et tiää? Mistä sä tiät, että äippä ja äiti ja Sanni ja sinä kuulutte samaan perheeseen?

Saku: (naurahdus) äiti synnytti.

Lotta: Äiti synnytti.

Saku: Äippä kyllä ei kuulu, mut se halus tulla meidän perheeseen.

Lotta: Mmmh.

Saku: Tai en tiedä kuuluuko se, tai se ei varmaan. En mä osaa selittää miten se kuuluu ja miten ei. Tavallaan kuuluu ja tavallaan ei.

Lotta: Mmm.

Äiti: Onks äippä ollu sun kaa, onks äippä ollu kuitenkin koko ajan olemassa kun sä oot ollu?

Saku: Se on ollu kyllä enemmän aikaa.

--

Lotta: No onks sulla kavereilla erilaisia perheitä?

Saku: (nyökkäys)

Lotta: On? No mistäs sitä tietää, että ketä niiden perheeseen kuuluu?

Saku: Siitä.

Lotta: Siitä?

Saku: Kun mä oon tullu niitä kylään ni silloin ni jos mä oon menny niitä sisälle odottaa ni siitä näkee.

Lotta: Siitä näkee ketä siellä on, on perheessä? Mmm.

Saku: Ja sitte jos on samassa harrastuksessa ni molemmat voi viiä.

H3/Saku

Esimerkki 2.

Lotta: - - Mistä tietää, että ketkä kuuluu samaan perheeseen?

Heikki: Mmm. En kyllä tiä.

Lotta: Mistäs sä tiedät ketä kuuluu teidän perheeseen?

Heikki: Noo, ainaki mä tiän mun äidin ja mun pikkuvelin siitä ku meillä on sama sukunimi.

Lotta: Okei, entäs sun toinen äiti?

Heikki: No sen mää tiän ku sillä on eri sukunimi, mutta mä muistan sen aina.

Lotta: Se on ollu sun koko elämän sun elämässä?

Heikki: Nii.

Lotta: Mmm. No entäs vaikka, jos sä meet kaverille kylään, ni mistä sä tiät ketä sun kaverin perheeseen kuuluu?

Heikki: No kun mä aina nään, mut mä en muista ainakaan ihan täysin sen niitten äidin ja isän nimee, ni mä en muista. Aina.

H4/Heikki

Kuten ylläolevasta esimerkeistä (1, 2) käy ilmi, ei-biologisen vanhemman kuulumista perheeseen voi olla vaikeaa perustella. Saku (esimerkki 1) lähestyy perhettä biologisen määritelmän kautta ja jää empimään sosiaalisen äidin perheenjäsenyyden määrittelyyn. Hänen empiessään äiti puuttuu keskusteluun ohjaimalla Sakun aiempaa ajatusta toisen äidin halusta tulla heidän perheeseensä eteenpäin kysymällä toisen äidin läsnäolosta lapsen elämässä, jolloin Saku pohtii toisenkin äidin olleen hänen elämässään aina. Heikki taas (esimerkki 2) huomioi toisen äidin läsnäolon koko elämänsä ajan merkityksellisenä seikkana heti. Viivi taas ei osaa kertoa konkreettista syytä, miten perhe muodostuu. Sen sijaan Viivi perustelee perhettä tunteen kautta: "Kun me sovitaan hyvin yhteen." (esimerkki 3).

Esimerkki 3.

Lotta: Okei. Mistä tietää, ketkä kuuluu samaan perheeseen?

Viivi: Mmm. Emmä tiä.

Lotta: Mistä sä tiät, että sinä ja äippä ja äiti ootte yks perhe?

Viivi: Kun me sovitaan hyvin yhteen.

Lotta: Okei, miten te sovitte hyvin yhteen?

Viivi: Niinku, niinku ku... Emmä tiä.

H5/Viivi

Oman perheen määrittelyä ohjaa lapsen subjektiivinen kokemus perheestä. Määrittelyssä kohtaavat lapsen näkemys oman perheen yhteenkuuluvuuden tun-

teesta, perheeseen kuuluvista perheenjäsenistä sekä yhteiskunnallinen biologisen perheen määritelmä. Myöskään muista perheistä kertoessaan lapset eivät kiinnittäneet huomiota perheen rakentumiseen erilaisten määritelmien kautta vaan omiin havaintoihinsa. Kuten omankin perheenjäsenten yhteenkuuluvuutta, myös muiden perheiden rakentumista määritti lasten silmissä sama asuinpaikka ja yhdessä olo. Muiden perheiden jäseniksi luettiin yksiselitteisesti ne henkilöt, jotka voidaan tavata perheen kotona (esimerkki 1, esimerkki 2). Lisäksi keskusteltaessa erilaisista perheistä, lapset osoittivat tietävänsä, että perhe voi rakentua monella tavalla. Seuraavassa katkelmassa (esimerkki 4) Viivi kertoo, millaisia erilaisia perheitä on kohdannut.

Esimerkki 4.

Lotta: - - tiiäksä muita semmosia perheitä jossa on kaks äitiä?

Viivi: Sateenkaariperheitä. Ku ku me käydään niissä joskus. Ku ne on ainoastaan sunnuntaina.

Lotta: Okei, voiks olla muunlaisia perheitä ku semmosia, missä on äiti ja isä tai kaks äitiä?

Viivi: Noo voi olla!

Lotta: Minkäslaisia muita?

Viivi: No äiti ja toinen äiti ja sit isä.

Lotta: Joo-o, äiti ja äiti ja isä.

Viivi: Ja semmonen, jolla on vaan yks äiti tai yksi isä.

H5/Viivi

Katkelmassa Viivi kertoo tietävänsä aiemmin keskustelun keskiössä olleiden hetero- ja sateenkaariperheiden lisäksi apila- ja yksinhuoltajaperheitä. Myös Sakun ja Heikin haastatteluissa ilmenee, että monimuotoiset perheet ovat lapsille tuttuja esimerkiksi sateenkaariperhetapahtumista. Näissä keskusteluissa nousee esille lisäksi se, ettei lapsille ole luontaista luokitella perheitä vanhempien sukupuolisen koostumuksen mukaan. Lapset lähestyvätkin perheitä lapsilähtöisesti. Haastattelujen lopussa haastattelua seuranneille vanhemmille tarjotaan mahdollisuutta osallistua keskusteluun. Sakun äiti virittää vielä käyntiin keskustelua sateenkaariperheistä.

Esimerkki 5.

Äiti: - - ni muistaksä niitä perheitä sieltä, ketä sä sieltä tunnet?

Saku: Öö, onko Risto sieltä?

Ä: Ei, Risto ei kuulu, mutta Leo, muistaksä Leoa?? - -

H3/Saku

Saku osoittaa kyllä tietävänsä erilaisia perheitä, joissa lasten ja aikuisten määrä vaihtelevat. Lisäksi Saku erittelee kuuluuko perheisiin tyttöjä, poikia, naisia vai miehiä. Perheiden jaottelu eri ryhmiin vanhempien sukupuolen perusteella on kuitenkin hänelle haastavaa ja Saku pohtiikin, kuuluuko naapurin poika Risto sateenkaariperheväestöön.

Haastatteluissa ilmeni, että lapset kokivat kaikki oman perheensä jäsenet merkityksellisinä, vaikkei heille ollutkaan helppoa määritellä syitä, miksi perheenjäsenet kuuluvat perheeseen. Muiden perheistä puhuttaessa lapset pohtivat usein perheitä lasten kautta. Kaikissa perheen yhteenkuuluvuutta käsittelevissä pohdinnoissa vahvimmin nousi esille yhdessä olemisen ja asumisen merkitys.

6.2 Perhemuotojen väliset eroavaisuudet ja yhtäläisyydet

Kysyttäessä lapsilta eroavaisuuksia sekä yhtäläisyyksiä oman perheensä sekä ystäviensä heteronormatiivisten perheiden välillä lasten vastaukset pystyttiin jakamaan tunnetason sekä konkreettisentason vastauksiin. Tunnetason vastaukset pohjautuvat lasten oletuksiin siitä, millaiset asiat perheiden välillä eroavat toisistaan sekä millaiset asiat perheitä yhdistävät. Konkreettisen tason vastaukset taas ovat lasten tekemiä huomioimia asioista, jotka osoittavat eroavaisuuksia ja yhtäläisyyksiä perheiden välillä. Näitä yhtäläisyyksiä ja eroavaisuuksia kuvataan alla olevassa taulukossa 3.

TAULUKKO 3. Perheiden väliset eroavaisuudet ja yhtäläisyydet

| | Eroavaisuudet | Yhtäläisyydet |
|-------------------------|--|---|
| Tunnetasolla | En osaa sanoa (3) Ehkä vähän vaikeampaa sateenkaariperheessä (1) Äänenkäyttö (1) | En osaa sanoa (2) Aika samanlaista (2) |
| Konkreettisella tasolla | Ajanviettotavat (2) Seura (1) | Kotityöt (1) Lapset (1) |

Ensikysymältä lapsille oli haastavaa vertailla perheitä keskenään. Lapset uskoivat elämän erilaisissa perheissä olevan melko samanlaista eivätkä osanneet suurltaan nimetä yhtäläisyyksiä tai eroavaisuuksia. Alla olevassa katkelmassa (esimerkki 6) Heikki pohtii millaisia eroja oman perheen ja heteronormatiivisen perheen välillä on. Katkelmassa ilmi käyvä pohdinta ja vaikeus kertoa perheiden välisistä eroista ja yhtäläisyyksistä on nähtävissä kaikissa haastatteluissa. Lapset tiedostivat tunnetasolla perheiden välillä olevan jotain eroa, mutta sen sanottaminen oli haastavaa.

Esimerkki 6.

Lotta: Mitenköhän semmonen perhe eroo teijän perheestä, missä on sitte äiti ja isä?

Heikki: Mmm. En oikein osaa sanoa.

Lotta: Luuletko sä, että se on aika samanlaista?

Heikki: Vähän ehkä erilaista.

Lotta: Mikä siinä vois olla erilaista kun teijän perheessä?

Heikki: No en mä oikein tiä, mut jotkut asiat on.

H4/Heikki

Aiheeseen myöhemmin palattaessa muutamat lapsista löysivät kuitenkin joitain erottavia tai yhdistäviä tekijöitä. Ella tuli lopulta tulokseen, että ystävätkin tekevät kotonaan varmasti kotitöitä. Saku taas arveli miesten huutavan enemmän. Lisäksi Saku tiesi ystävänsä isän pelaavan konsolipelejä enemmän sekä itseksensä että lasten kanssa. Eroksi asettui myös, ettei hänen kotonaan mies voi tehdä ruokaa ja vastakohtaisesti yhtäläisyydeksi perheiden välille sen, että molemmissa äidit tekevät ruokaa. Lopulta Saku nosti esille myös harmituksen aiheen: seuraavana vuonna Sakulla ei olisi seuraa uimahallissa miesten puolella, kun Saku ei enää saisi käydä uimahallin naisten puolella. Seuraavassa katkelmassa (esimerkki 7) Heikki pohtii perheiden välisiä eroja ja yhtäläisyyksiä toista kertaa.

Esimerkki 7

Heikki: Mun parhaan kaverin perheessä totaniin.. Ne on meistä... En tiä tarkkaan, mut mun mielestä ne ehkä reissaa vähän vähemmän.

Lotta: Hmm. Okei, jotkut perheet reissaa vähän enemmän kun toiset. Entäs mikäs niissä vois olla samanlaista?

Heikki: Hmmm... Mmmm... Kavereissa on ehkä suurimmat osat semmosista mielipiteistä samat.

H4/Heikki

Tarkan pohdinnan jälkeen hän tulee tulokseen, että muissa perheissä ehkä matkustetaan vähemmän kuin heidän perheessään. Yhdistäväksi tekijäksi perheiden välillä hän nimesi samankaltaisuuden toisen perheen lapsen, ystävänsä, kanssa.

Ella tarkastelee oman perheensä erityisyyttä hieman eri kannalta muihin lapsiin nähden. Hänellä on sekä isän että äidin perhe, joten perheiden eroavaisuuksia pohdittiin lapsen omien perheiden kautta. Lisäksi hän pohtii myöhempien keskustelujen yhteydessä sateenkaariperheen vanhempien roolijakoa ja perhe-elämää seuraavasti:

Esimerkki 8

Lotta: Millasia asioita teidän perhe tekee yhdessä silloin kun te ootte äitin luona?

Ella: Noo. Emmä tiä. Joskus mitä sattuu. Siis ei oo ain mitään suunnitelmaa tai mitään.

Mutta...

Lotta: Ei oo aina mitään suunnitelmaa?

Ella: Niin, siis me tehään joka viikko jotain... Et ei olla etukäteen suunniteltu... Mut tehdään sitä mitä tehdään. Sitten tässä, tässä kodissa. Tai no, itseasiassa tässä asunnossa.

Lotta: Mmm. Mitäs te teette isän kanssa silloin ku te ootte iskällä?

Ella: Noo.. Sielki me tehään vähän samanlaista ku täällä. Et ei oo mitään suunnitelmia eikä oo mitään etukäteen jutskia.

--

Lotta: Mitäs mieltä sä oot siitä, jos teidän äiti pyytää Kirsiä, et jos ne menis naimisiin?

Ella: No ehk se ois. No ois se ihan kiva. Niinku ehk se ois ihan kiva ku silloin ois kaks äitiä.

Mutta sit se ois varmaan vähän vaikeempaa.

Lotta: Miks se ois vaikeempaa?

Ella: No pitää niinku... Noku sillai. Vaikeempaa et jos on hirveen niinku sellanen vaiks tulipalo, ni pitää sanoo molemmille et jos toinen on vaiks partsilla ja toinen on tuol mun huoneessa ni se on tosi vaikeeta.

Lotta: No se on totta.

Ella: Tai joku vaaratilanne. Et mun kännykkä on rikki ni pitää varottaa molempia äitejä.

Lotta: Totta.

Ella: Ja sit ei voi muistaa, että oliks meillä bonus-äiti vai oikee toinen äiti.

Lotta: Mikä on bonus-äiti?

Ella: No sellanen varmaan et on joku äidin tyttöystävä. Varmaan, mä en tiedä. Joku bonus-äiti.

Lotta: Mmm.

Ella: Et oliks toi bonus-äiti vai... --

--

Lotta: No jos sulla ois sellanen perhe, jossa ois se bonus-äiti ja äiti ni mikä siinä perheessä ois erilaista kun siinä perheessä, jossa ois vaikka isä ja Anna tai millanen perhe sulla on ollu ennen?

Ella: Noo, kiva. Tavallinen ja sellanen tavallinen et isä ja äiti on eronnut.

Lotta: Joo, osaatko sanoo mikä niissä perheissä ois erilaista? Oisko niissä eroja?

Ella: Ois. Toisessa ois vähän vaikeempaa. Ja toisessa helpompaa.

Lotta: Kummassa ois vaikeempaa?

Ella: No siinä bonus-äitissä.

Lotta: Minkä takia siinä ois vaikeempaa?

Ella: Koska sillon taas se ”mun kännykkä on rikki, mun kännykkä on rikki” ja ”mulla on vessahätä, tuu pyyhkimään tuu pyyhkimään” ni kumpi äiti tulee. Mut en mä enää sellasia tartte.

Lotta: Kumpikohan sua tulis pyyhkimään? Äiti vai bonus-äiti?

Ella: (naurua) Ehkä bonus-äiti. Tai tavallinen äiti. Ja sit tehään **arvonta** kumpi pyyhkii! (naurua)

Lotta: Mmm-hm.

Ella: Mut en mä enää sellasta tartte. Et kyl mä osaan jo ite käydä veskissä.

Lotta: Okei. No entäs miten se ois helpompaa siinä perheessä, jossa ois vaikka iskä ja Anna?

Ella: Hmmh...

H1/Ella

Heteronormatiivisessa perheessä varhaislapsuutensa kasvanut Ella pohtii katkelmissa (esimerkki 8) millaisia eroja ja yhtäläisyyksiä hänen eri perheidensä välillä on. Aluksi Ella kuvaa elämänsä isän sekä äidin luona hyvin samanlaiseksi. Kun keskustelu siirtyy äidin ja tämän puolison naimisiin menoon alkaa Ella kuitenkin intensiivisesti pohtia naimisiin menon tuottamia muutoksia perhesuhteisiin. Erityisesti toisen äidin liittyminen samaan perheeseen mietityttää sen suhteen, millaisiksi äitien roolijako muodostuu. Ellan maininta, että toisessa perheessä olisi vähän vaikeampaa, ei näytä viittaavan niinkään kahteen äitiin perheen vanhempina kuin äitien roolijakoon perheen sisällä: kummalle äidille kerrotaan uutisista ja kumpi reagoi avunpyyntöön, joka on osoitettu ”äidille”. Pohtiessaan perheiden välisiä suhteita Ella ei myöskään osaa sanoa, mikä heteronormatiivisessa perheessä olisi helpompaa.

Haastatteluissa oli selkeästi esillä, etteivät lapset olleet aiemmin vertailleet juurikaan omaa perhettään muihin perheisiin eivätkä nähneet perhettään erilaisena vanhempien sukupuolten perusteella. Yksikään lapsista ei tuonut perheiden välisiä eroavaisuuksia ja yhtäläisyyksiä kysyttäessä esille vanhempien sukupuolta. Ainut kohta, jossa vanhemmat asetettiin sukupuolen kautta vastakkaiseen asemaan, oli Sakun pohdiessa ystävänsä perhettä ”tavalliseksi” sillä perusteella, että perheeseen kuului äiti ja isä (esimerkki 12) tätä keskustelua tarkastellen lähemmin oman perheen erityisyyden tarkastelun yhteydessä.

Perheitä vertailevissa pohdinnoissa vanhempien sukupuolet eivät nousseet merkittävään asemaan. Vanhemmat nähtiin lähinnä huoltajina: hyvinvoinnin

edistäjinä ja henkilöinä, joiden kanssa voidaan tehdä yhteisiä asioita. Suurin osa lasten mainitsemista eroavaisuuksista ja yhtäläisyyksistä liittyivät lasten tunnepohjaisiin tulkintoihin siitä perheistä. Konkreettisella tasolla taas perheiden eroavaisuudet liittyivät oman perheen erityispiirteisiin, kuten matkustelun mielekkyyteen ja samankaltaisuudet ilmiselviin huomioihin, kuten äitien tapaan usein tehdä ruokaa.

6.3 Oman perheen erityisyys

Lapset käsittelivät oman perheensä erityisyyttä tavallisena asiana. Lapset puhuivat tiedostaen, että oma perhe on jossain määrin erilainen muihin perheisiin nähden, mutta erilaisuutta ei nähty ongelmana. Kaksi lapsista oli avoimesti kertonut päiväkodissa, että perheeseen kuuluu kaksi äitiä. Kaksi lapsista taas koki, että muut tiesivät perheen erityisyydestä, eivätkä olleet tunteneet tarvetta puhua aiheesta erikseen. Yksi lapsista, jonka perhemuoto haastatteluhetkellä oli sateenkaariyksinhuoltajaperhe, pohti ystäviensä mahdollisia reaktioita kertomisen suhteen positiivisessa hengessä:

Esimerkki 9.

Lotta: Mitäs sä luulet, että sun kaverit sanois, jos sulla olis kaks äitiä?

Ella: Ne varmaan sanois oho, sulla on kaks äitiä!

Lotta: Tai jos oliski kolme.

Ella: Ai nii joo. Sanois: Oho, onks sulla kasvanu äidit! Tai sit oho, sulla on **kolme** äitä. Tai jos ois sillai et oikeesti sä **valehtelet** tai varmaan jotain.

H1/Ella

Ella pohti aiemmin (esimerkki 8), että olisi ihan kivaa, jos äiti menisi naimisiin naisystävänsä kanssa ja hänellä olisikin kaksi äitiä. Ystäviensä reaktion kahdesta äidistä kertomiseen Ella uskoo neutraaliksi. Jatkaessamme aiheesta pohtimalla, mikäli isänkin uudesta puolisosasta tulisi Ellalle äiti, Ella epäilee, että ystävät saattaisivat ihmetellä ja hämmästellä äitien määrää tai jopa epäillä häntä valehtelusta. Ellaa äitien määrä ei vaikuta hämmentävän vaan aiheen pohtiminen naurattaa häntä.

Esimerkki 10.

Lotta: Okei, ootko sä kertonu päiväkodissa, että sulla on kaksi äitiä?

Viivi: No kaikkihan sen tietää siinä mejän ryhmässä.

Lotta: Kaikki teijän ryhmässä tietää. Mitäs ne on sanonu siitä?

Viivi: Hmm.

Lotta: Onks kukaan sanonu mitään?

Viivi: Ei.

H5/Viivi

Viivi ja Onni edustavat lapsia, jotka kokevat, ettei heidän ole tarvinnut tuoda oman perheen erityisyyttä itse esille. He uskovat, että päiväkodissa ja ystävien perheissä tiedetään perheen erityisyydestä eikä sitä tarvitse tuoda erikseen esille.

Esimerkki 11.

Lotta: Okei, ootko sä siellä kertonu, että sulla on kaks äitiä, tai tietääkö ne muut lapset?

Heikki: Mmm! Oon kertonu. Mut jotkut, ku sinne aina yleensä ku mä siirryn seuraavaan ryhmään ni tulee uusi ni sitte tota nii yks uus oli Lassi ni se ku mä sanoin sen sille niin se meni ihan ihan hämmästyksiin. Varmaan siks kun se ei tienny, että voi olla myös kaks äitiä.

Lotta: Mmm. Onks muut menny hämmästyksiin?

Heikki: No ei oikein kaikki, mut jotkut.

Lotta: Kerroksä ite vai onks ne kysyny?

Heikki: Öö, Lassi ainaki kysy.

--

Lotta: Mitäs sä sanoit sitten kun se Lassi ihmetteli kun sulla on kaks äitiä?

Heikki: No mä vaan sanoin, että mulla vaan on kaks äitiä.

H4/Heikki

Esimerkki 12.

Äiti: Onks sulta Saku eskarissa tai hoidossa kysyny kukaan sun perheestä?

Saku: M-mm...

Äiti: Tai onks sun tarvinu kenellekään sanoa, että sulla on kaks äitiä tai?

Saku: Öö, ei varmaan. Paitsi on varmaan täällä Vaahteranmäellä.

Äiti: Onko ne ihmetelly vai?

Saku: Ei, paitsi varmaan hoidossa Kaapo. Ja siinä oli varmaan Akseli ja Simoki.

Lotta: Mitäs ne sano?

Saku: En mä muista, kun siitä on jo pitkä aika. Legoilla mä osaan rakentaa jo isoja koneita.

Siellä hoidossa, eskarissa kun on legot ni ne on takavarikoitu kun aina siihen voi, vähän jää niitä legoja. Ni nyt ne on laitettu mun mielestä siihen takas.

H3/Saku

Katkelmassa (esimerkki 11) Heikki kertoo siitä, miten muut lapset ovat suhtautuneet hänen perheensä erilaisuuteen omiin perheisiinsä nähden. Heikki itse kuvailee kertovansa oma-aloitteisesti päiväkotiryhmään tuleville lapsille perheensä erityisyydestä. Toisinaan lapset esittävät aiheesta myös kysymyksiä.

Heikki kuvailee, että ryhmän uusi poika, Lassi, oli hämmentynyt hänen kertoessaan, että hänellä on kaksi äitiä. Heikkiä Lassin ihmettely ei kuitenkaan näyttävä vaivaavan, vaan hän kertoo todenneensa Lassille: ” No mä vaan sanoin, että mulla vaan on kaks äitiä”. Saku taas sivuuttaa ensimmäisen kysymyksen koskien omasta perheestään kertomista, mutta haastattelun lopuksi äiti palaa vielä aiheeseen. Aiheeseen palattaessa uudestaan Saku (esimerkki 12) muistaa, että päiväkodissa Kaapo ja ehkä Akseli ja Simo olivat puhuneet Sakun kanssa hänen perheestään, mutta ei muistanut tarkalleen miten keskustelu oli edennyt. Aihetta Saku ei näytä kokevan kovin tärkeäksi ja siirtyykin keskustelussa kertomaan muista, hänen näkökulmastaan katsoen kiinnostavammista asioista päiväkotiin liittyen. Kummankaan lapsen kohdalla toisten lasten osoittama hämmästyksen perherakenteen erilaisuuden suhteen ei kuitenkaan näyttänyt lapsia häiritsevän. Puheista kävi ilmi, että ihmettelystä huolimatta lapset leikkivät keskenään myöhemmin. Perherakennetta tärkeämmäksi näyttäisikin asettuvan kaverin mieluisuus. Myös muun keskustelun ohella Saku osoittaa, ettei hän ole kiinnostunut tarkastelemaan perhettä vanhempien sukupuolen kautta:

Esimerkki 13.

Lotta: - - Millanen perhe Ristolla on?

Saku: Öö, tavallinen.

Lotta: Tavallinen? Mikä on tavallinen perhe?

Saku: Ööö, sillä on iskä, äiti, isosisko ja Risto.

Lotta: Mmhm, onks teijän perhe jotenkin erilainen?

Saku: On, meillä on kaks äitiä. Ei iskää. Sillai.

Lotta: Miltä se susta tuntuu? Et Ristolla on sellanen erilainen perhe?

Saku: Ihan, ei sillä oo väliä minkälainen perhe on.

H3/Saku

Ennen tätä katkelmaa (esimerkki 13) olen keskustellut Sakun kanssa hänen ystävänsä ja tarkoitukseni oli ohjata keskustelua perheiden erojen ja yhtäläisyyksien tarkasteluun. Riston perheestä kysyessäni Saku kertoo, että Ristolla on ”tavallinen” perhe. Tavallisuuden mittariksi asettuu heteronormatiivinen kuva perheestä. Tästä huolimatta Saku ei koe, että hänen perheensä olisi sen epätavallisempi vaan toteaa, ettei ole väliä, minkälainen perhe on ja ketä perheenjäseniä siihen kuuluu.

Perheitä tarkasteltaessa lapset osoittivat useasti katsovansa perhettä pikemmin lasten kuin aikuisten kautta. Tämä nousee esille esimerkiksi Sakun puheessa muista tuntemistaan perheistä (esimerkki 14). Kuvaillessaan perheitä lapset usein nostavat perheen lapset esille ensimmäisenä ja vanhemmat vasta lasten jälkeen. Lisäksi oman perheen erityisyyttä pohtiessaan lapset eivät tarkastele perhettä vain kokonaisuutena, vaan huomioivat kaikki perheenjäsenet yksilöinä. Seuraavassa katkelmassa (esimerkki 14) Saku vertaa omaa perhettään muihin perheisiin ja toteaa perheensä olevan ainutlaatuinen, sillä hän ei tunne ketään muuta sellaista perhettä, jossa olisi sekä kaksi äitiä että tyttö ja poika. Sakun puheessa perheenjäsenet vaikuttivat yksilöllisesti ja yhtäläisesti perheen erityiseksi rakentumiseen.

Esimerkki 14.

Saku: Öö, Niillä oli yks.. yksi nainen ja mies ja kaks poikaa. Melkein samanlainen ku meillä. Ja siellä on samanlainen ko Akselilla ja Jasperilla, kaks poikaa ja mies ja nainen.

Lotta: Mmm.

Saku: Ja yhdellä ketä me tunnetaan ei oo yhtäkään miestä.

Lotta: Eikö?

Saku: Kaks tyttöä, kaks äitiä.

Lotta: Mmm-m. Onks niillä samanlainen perhe ku teillä?

Saku: Kenellä?

Lotta: Ku sullaki on kaks äitiä.

Saku: Ööö, mut ei oo yhtäkään poikaa.

Lotta: Niin, ei oo lapsena.

Saku: Mä en tunne ketään, yhtäkään, kenellä ois tällanen perhe.

H3/Saku

Esimerkki 15.

Lotta: - - Mitäs sä luulet, että teijät perheessä on kaikkein kivointa?

Heikki: No, ehkä sen, että on kaks äitiä.

Lotta: Minkä takia se on kaikista kivointa?

Heikki: No vähän sen takia, koska niinku monella muulla ei oo. Esimerkiks meidän päiväkodissa mä oon muistaakseni ainut kellä on kaks äitiä.

H4/Heikki

Tutkimukseen osallistuneiden lasten käsityksiä oman perheensä erityisyydestä kuvaa hyvin Sakun (esimerkki 13) toteamus ”- - ei sillä oo väliä minkälainen perhe on”. Myös Heikki tuo (esimerkki 15) esille, ettei perheen erityisyys näyttyä lapselle millään tavoin negatiivisena asiana, vaan siitä voidaan olla jopa ylpeitä. Lapset kyllä tunnistavat oman perheensä erilaisuuden heteronormatiivi-

siin perheisiin nähden, vaikka eron määrittelemisen tuntuukin olevan yhtä hankalaa kuin yhtäläisyyksienkin löytäminen. Oma erityinen perhe nähdään kuitenkin yhtenä perhemuotona muiden joukossa eikä oman perheen erityisyydestä puhuttaessa lapsilla näytä olevan tarvetta peitellä omaa perherakennettaan. Poikkeavan perherakenteen aiheuttamaa hämmästyttä lapset käsittelivät neutraalisti eikä kukaan lapsista maininnut tulleen kiusatuksi perherakenteen suhteen, joskaan sitä ei suoraan kysyttykään.

6.4 Perheenjäsenten roolit

Perheenjäsenten roolien muotoutumista tarkastelin laskemalla, millaisia hyvinvointia edistäviä tehtäviä muille perheenjäsenille asettuu lapsen puheessa sekä millaista yhteistä toimia lapsen ja perheenjäsenten välillä on. Taulukossa 4 esittelen hyvinvointia edistäviä tekijöitä sekä yhteistä tekemistä lapsen ja biologisen äidin, lapsen ja sosiaalisen äidin, sisarusten sekä koko perheen välillä. Taulukossa olen huomionut Ellan äidin kumppanin sosiaalisena äitinä.

Hyvinvointia edistäviksi tekijöiksi lukeutui perushoitoon, huolenpitoon, liikuntaan sekä lapsen harrastamiseen liittyviä tekijöitä. Yhteiseen tekemiseen liittyi toiminnallisia asioita, joita lapsi teki eri perheenjäsenten ja perheen kanssa yhdessä. Joidenkin asioiden, kuten harrastuksiin kuljettamisen, liikunnan ja ulkoilun näin lukeutuvan molempiin luokkiin, sillä niiden kautta lapsen hyvinvointia voidaan edistää yhteisen tekemisen kautta. Esimerkiksi harrastuksiin kuljettaminen edistää lapsen hyvinvointia mahdollistamalla harrastamisen, mutta matkat ovat myös vanhempien ja lasten yhteistä aikaa.

TAULUKKO 4. Perheenjäsenten roolit

| | BIOLOGINEN ÄITI | SOSIAALINEN ÄITI | SISARUS | PERHE |
|--------------------------|---|--|---|---|
| HYVINVOINNIN EDISTÄMINEN | Huolenpito (1) Kuljettaminen (2) Kuunteleminen, keskusteleminen (4) Liikunta (3) Ruoan laitto (4) Turva (1) | Huolenpito (1) Kuljettaminen (1) Kuunteleminen, keskusteleminen (5) Ruoan laitto (3) | Liikunta (2) | Liikunta (3) Ruokailu (2) Ulkoilu (1) |
| YHTEINEN TEKEMINEN | Avun antaminen (2) Elokuvien tai ohjelmien katsominen (2) Kuljettaminen (4) Kynsien lakkaus (1) Leikki (2) Leipominen (1) Liikunta (3) Lukeminen (3) | Avun antaminen; lapsen auttaminen tavoitteiden saavuttamisessa (3) Kirjojen lainaaminen (1) Kuljettaminen (4) Leikki (3) Leipominen (1) Lemmikin hoito (2) Lukeminen (1) Kyläily (1) Pelaaminen (3) Rakenteleminen (3) Siivoaminen (1) | Hassuttelu (1) Kuljettaminen (1) Leikki (3) Liikunta (2) Lomailu (1) Lukeminen (2) Siskonpeti (1) Valvominen (1) | Elokuvien tai ohjelmien katselu (2) Herkuttelu (1) Kirjastokäynnit (1) Leikki (3) Liikunta (3) Leirit (1) Matkustelu (3) Pelaaminen (3) sateenkaari-perhe tapaamiset (1) Ulkoilu (1) |

Taulukkoa (4) tarkasteltaessa käy ilmi, että biologiselle äidille asettuu hieman enemmän hyvinvointia edistäviä mainintoja (15) kuin sosiaaliselle äidille (10). Sen sijaan tehtävät, joita lapset nimesivät hyvinvoinnin edistämiseen liittyen asettuvat melko tasaisesti molemmille äideille. Molemmille äideille asettuvia hyvinvointia edistäviä tehtäviä ovat lapsen kuunteleminen ja hänen kanssaan keskusteleminen, harrastuksiin kuljettaminen, huolenpito sekä ruoan laitto. Sen sijaan biologisen äidin ja lapsen välille asettui lisäksi kaksi omaa tehtävää, turvan tarjoaminen sekä liikunnan harrastaminen.

Sosiaalinen äiti puuhailee lasten kanssa monipuolisemmin. Biologiselle äidille annettiin haastatteluissa 18 mainintaa erilaisten yhteisten toimintojen kautta. Sosiaaliselle äidille mainintoja kerääntyi 23. Molempien vanhempien

kanssa tehtäviä toimia olivat avun antaminen, lapsen kuljettaminen päiväkotiin, leikkiminen, leipominen ja lukeminen. Lisäksi biologiselle äidille asetui lapsen kanssa kahdenkeskeisiä toimia kuten elokuvissa käynti tai ohjelmien katsominen, kynsien lakkaus ja liikunta. Sosiaalisen äidin kanssa lapset puuhaavat kahden kesken lemmikkejä hoitaen, kirjastokäynnein ja kyläilyin, pelaten, rakennellen sekä siivoten.

Sisarusten rooliksi asettuu selkeästi vahvemmin yhdessä olo kuin hyvinvoinnin edistäminen. Hyvinvointia sisarusten kesken edisti liikunta. Yhteistä tekemistä sen sijaan esiintyi monipuolisesti hassuttelun, leikin, liikunnan, lomailun, lukemisen, kuljettamisen sekä nukkumiseen liittyvien asioiden parissa, kuten yhdessä valvomisen sekä siskonpedissä nukkumisen kautta.

Koko perheen voimin tehtävät asiat näyttäisivät useammin olevan mukavaa yhdessäoloa kuin selkeästi tavoitteellista hyvinvoinnin edistämistä. Kaikki yhteinen tekeminen perheenjäsenten kesken voidaan kuitenkin nähdä psyykkistä hyvinvointia edistävänä tekijänä. Koko perheen voimin hyvinvointia edistettiin liikunnan, yhteisten ruokailujen sekä ulkoilun kautta. Yhteinen tekeminen taas on monipuolista mukavaa yhdessä oloa elokuvien tai ohjelmien katselun, herkuttelun, kirjastokäyntien, leikkimisen, liikunnan, matkustelun, pelaamisen, sateenkaariperhetapahtumissa käymisen sekä ulkoilun merkeissä.

Kaiken kaikkiaan vanhempien roolit esiintyivät lasten puheissa hyvin samankaltaisina, joskin jonkinlaista variaatiota esiintyi sen suhteen, millaisia asioita kunkin vanhemman kanssa tehtiin painotetusti. Hyvinvoinnin edistäminen painottui selkeästi vanhempien tehtäväksi. Sen sijaan yhteinen tekeminen jakautui melko tasaisesti vanhempien ja koko perheen kesken. Sisarusten välillä on taulukon mukaan selkeästi vähemmän yhteisiä puuhia kuin lapsen ja vanhempien tai koko perheen välillä. Tulokseen kuitenkin vaikuttaa se, että vain kolmella tutkimukseen osallistujista on sisaruksia.

7 POHDINTA

7.1 Tutkimuksen tarkastelu ja johtopäätökset

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, miten sateenkaariperheissä elävät 4-6-vuotiaat lapset kuvaavat omaa perhettään. Lähestyin aihetta lapsen oman perheen määrittämisen kautta ja syvensin aihetta keskustelemalla lasten kanssa heidän omasta perheestään rinnastettuna heidän ystäviensä perheisiin.

Lapset näkivät oman perheensä erityisenä muihin perheisiin nähden. Tämä ero ei kuitenkaan sävyttynyt negatiivisesti, vaan lapset ilmaisivat, ettei perhekenteella heidän mielestään ole väliä. Lapsen ilmaisivat myös ylpeyttä oman perheensä erityisyydestä. Perhettä määrittivät lasten puheessa vahvimmin sama asuinpaikka, läsnäolo sekä perheen säännöllinen yhdessäolo. Perheenjäsenet nähtiin perheeseen kuuluviksi yksilön subjektiivisen perhekokemuksen perusteella, jolloin biologiset ja juridiset tekijät olivat toissijaisia psykologisten tekijöiden rinnalla. Vanhempien roolit muotoutuivat lasten puheessa tasa-arvoisiksi, eikä biologisen ja sosiaalisen äidin roolien välillä ollut juurikaan eroa.

Tutkimukseni tulokset ovat linjassa aiempien ulkomaalaisten tutkimusten tulosten kanssa sen suhteen, että lapset eivät nähneet perheensä erilaisuutta ongelmana eikä se ollut vaikuttanut lasten asemaan vertaisryhmässä. Koska kokemus perheestä ja perheen määrittäminen on tiukasti sidoksissa aikaan ja paikkaan, oli suomalaisten sateenkaariperheiden lasten näkemysten tutkiminen tärkeää. Lisäksi avoimuus omasta perhemuodosta vertaisryhmässä tuki Sateenkaariperheet ry:n Suomessa tekemää selvitystä aiheesta. Koska varhaiskasvatusikäisten lasten kokemuksia sateenkaariperheissä elämisestä ei ole juurikaan tutkittu, on tärkeää tarkastella sateenkaariperhe-elämää myös heidän näkökulmastaan. Tutkimukseni toi esille pienten lasten äänen omasta perhe-elämästään ja se on aina tietona arvokasta, sillä sen kautta lasten maailmaa voidaan ymmärtää paremmin.

Tutkimukseni tuottamaa tietoa voidaan hyödyntää keskusteluissa silloin, kun pohditaan sateenkaariperheiden lasten näkemyksiä omasta perheestään. Lisäksi se antaa sateenkaariperheiden lasten kanssa työskenteleville tietoa, kuinka lapset itse kokevat oman elämänsä sateenkaariperheissä. Tämän tiedon kautta ymmärrys lasten tilanteesta lisääntyy ja nämä erityiset perheet voidaan nähdä niin kuin lapset toivat esille: erityisinä, muttei erilaisina.

Tarkastellessani tutkimusaineistoani minulle alkoi lasten yhtenevien sateenkaariperhe-elämä kokemusten kautta muodostua käsitys ilmiöstä. Lasten perhenäkemykset olivat herätteleviä. Muodostin aineiston pohjalta kolme johtopäätöstä: lapset tarkastelevat perheitä lapsilähtöisesti, oman perheen erityisyys nähdään tavallisena asiana ja biologisella ja sosiaalisella vanhemmalla on tasavertainen asema lasten silmissä. Seuraavaksi esittelen tarkemmin tekemiäni johtopäätöksiä ja peilaan tutkimukseni tuloksia tarkemmin teoretietoon sekä aiempiin tutkimuksiin.

Oman perhe on erityinen, muttei erilainen

Tutkimukseni tuloksista ilmenee, että lapset ovat tietoisia oman perheensä erityisyydestä suhteessa heteronormatiivisiin perheisiin. Perheiden välisiä eroja ja yhtäläisyyksiä on kuitenkin vaikea pukea sanoiksi. Erityisyyttä ei kuitenkaan nähdä negatiivisesti sävyttyneenä vaan lapset eivät joko näe siinä mitään ihmeellistä tai ovat jopa ylpeitä oman perheensä erityisyydestä. Samankaltaisia tuloksia ovat saaneet myös Tasker ja Golombok (1995, Solantaus 2003 mukaan) tutkimuksessaan. Lisäksi lapset osoittivat tietävänsä muitakin heteronormatiivisesta perhemallista poikkeavia perhemuotoja, kuten sateenkaariyksinhuoltajaperheitä sekä apilaperheitä. Oma perhemuoto nähtiinkin yhtenä perhemuotona muiden rinnalla.

Perheen muotoutumisen tarkastelun kautta nousi esille, että lapset kokevat tärkeimmiksi perhettä yhdistäviksi tekijöiksi saman asuinpaikan, läsnä olon ja säännöllisen yhdessä olon. Biologisilla ja ulospäin näkyvillä tekijöillä, kuten ge-

neettisellä yhtenevyydellä tai sukunimellä, ei nähty olevan yhtä vahvaa merkitystä perheen rakentumisessa. Yhdessä ololle ja asuinpaikalle annetaan paljon painoarvoa myös yhteiskunnallisesti (vrt. Faurie ja Kalliomaa-Puha 2010, 28).

Lapset eivät kertoneet kokeneensa omassa vertaisryhmässään kiusaamista perhetaustansa takia, eikä heidän puheistaan ilmennyt tarvetta piilotella omaa perhetaustaansa. Havainto on yhtenevä sekä Sateenkaariperheet ry:n tekemän selvityksen että Wainrightin ja Pattersonin tutkimuksen kanssa (Aarnio 2014, 12; Wainright & Patterson 2008, 122). Sateenkaariperheiden erityisyys ei näyttäytyä varhaiskasvatusikäisille lapsille negatiivisena tekijänä eikä se vaikuta lasten asemaan vertaisryhmässä.

Lapsikeskeinen perhekuva

Oman perheen ja sen jäsenten erityinen asema näkyi lasten puheissa selkeästi. Omaa perhettä kuvailtiin ja siitä kerrottiin haastatteluissa kaikkein runsaimmin. Ystävien perheistä puhuttaessa lapset määrittivät perheitä omasta näkökulmastaan käsin kertoen ensin ja eniten lapsista, ystävistään. Myös eroja ja yhtäläisyyksiä perheiden väliltä etsittiin lapsikeskeisesti, ystävien sekä ystävien ja heidän vanhempiensa välisen oletetun suhteen kautta. Kysymykseen perheiden välisistä eroista lapset usein tarjosivatkin vastauksia verraten omaa tilannettaan ystäviensä tilanteisiin, kuten Ella, joka uskoi myös ystäviensä tekevän kotitöitä ja Heikki, jonka mukaan perheitä yhdisti lapset, joilla oli yhtenevä ajatusmaailma ja mielenkiinnonkohteet. Perheiden eroavaisuuksien ja yhtäläisyyksien nimeäminen heteronormatiivisen perheen ja oman perheen väliltä asettui lapsille vaikeaksi tehtäväksi. Perheitä ei määrittänyt lasten puheissa vanhempien sukupuolinen koostumus vaan sitä käsiteltiin lasten kautta.

Ystäviensä perheiden vanhemmista lapset kertoivat vain vähän tai eivät lainkaan. Muista perheistä puhuttaessa lapset lähestyivätkin aihetta pääosin lapsikeskeisesti, kiinnittäen huomiota enemmän lapsiin kuin aikuisiin. Vanhempien vähäinen huomioiminen näkyi myös siinä, että perheitä vertailtaessa kertaakaan perheitä erottavaksi asiaksi ei mainittu vanhempien sukupuolta. Ainoastaan ker-

ran haastattelujen aikana yksi lapsista asetti kaksi perhettä vastakkaiseen asemaan vanhempien välisten erojen kautta. Kertoessaan Riston perheestä Saku mainitsi, että Ristolla on tavallinen perhe. Tämä tavallisuus määrittyi perheen heteronormatiivisen rakenteen kautta. Vanhempien sukupuolella näyttikin haastattelujen perusteella olevan lapsille vain vähän merkitystä.

Tasavertainen, psykologinen vanhemmuus

Vaikka vanhempien sukupuoli tai biologinen tai sosiaalinen rooli ei noussut haastatteluissa merkittävään asemaan, pitivät lapset haastattelujen aikana huolen siitä, että ymmärsin, kummasta äidistä missäkin yhteydessä puhuttiin. Tämä ilmeni äiti-sanaan nimiliitteen lisäämisellä tai poikkeavana kutsumanimenä, kuten äippä, äikky, mami tai bonus-äiti. Käsittääkseni tällä ei pyritty nostamaan kumpaakaan vanhempaa erityiseen asemaan, vaan varmistamaan, että perheen jäsenet ja heidän yksilöllisyytensä erottuu myös minulle, ulkopuoliselle.

Perhettä määriteltäessä lapset nimesivät perheenjäsenensä nopeasti. Pyytäessäni perusteluja asetin lapset kuitenkin haastavaan tilanteeseen. Lapset näkivät biologisen äidin määrittämisen perheeseen olevan ilmiselvää, mutta sosiaalisen äidin määrittäminen asettui monille lapsille haastavaksi tehtäväksi. Sosiaalisen äidin perheeseen kuulumista perusteltiin monin tavoin, mutta myös tunnustettiin, ettei olla aivan varmoja siitä, kuinka sosiaalinen äiti perheeseen oli liittynyt. Lasten pohdintaa näytti ohjaavan vahvasti perheen biologinen määrittely. Kuitenkin kokemus omasta perheestä näytti rakentuvan psykologisesti läsnäolon ja vuorovaikutuksen sekä yhteenkuuluvuuden tunteen kautta.

Tarkastellessani aineistosta lasten puheessa muotoutuvia vanhempien rooleja ilmeni, ettei biologisen ja sosiaalisen äidin roolit eronneet toisistaan juuriakaan. Molempien äitien nähtiin sekä huolehtivan lasten hyvinvoinnista että viettävän aikaa lasten kanssa. Biologisille äideille asettui lasten puheessa hieman painokkaammin rooli lapsen hyvinvoinnista huolehtijana kun taas sosiaaliset äidit viettivät lasten kanssa aikaa monipuolisempien aktiviteettien parissa.

Tutkimuksessani en verrannut sateenkaariperheitä heteroperheisiin, mutta lasten puheiden perusteella molemmat vanhemmat sekä viettivät aktiivisesti lasten kanssa aikaa erilaisten toimintojen parissa että huolehtivat lasten hyvinvoinnista. Lasten puheiden perusteella vanhemmuus näytti jakautuvan melko tasaisesti molempien vanhempien kesken. Vanhempien rooleista samansuuntaisia tuloksia ovat saaneet Brewaeys ym. (1997, 1354) sekä Meezan ja Rauch (2005, 102–103) tutkimuksissaan.

Lasten ja sosiaalisten vanhempien välille oli kehittynyt lämmin kiintymyssuhde biologisen siteen puuttumisesta huolimatta ja lapset kokivat sekä biologiset että sosiaaliset vanhempansa vanhempinaan. Lasten puheista kävi ilmi lämmin kiintymys molempia vanhempia kohtaan, näenkin molempien äitien saavuttaneen psykologisen vanhemmuuden tason lastensa kanssa.

7.2 Tutkimuksen luotettavuus

Laadullisen tutkimuksen tarkoituksena on tuottaa luotettavaa tietoa tutkittavasta ilmiöstä. Luotettavuutta voidaan tarkastella arvioimalla tutkimusta (Eskola & Suoranta 2008, 210) useiden käsitteiden kautta (ks. Tuomi & Sarajärvi 2011, 136–139). Laadullisen tutkimuksen luotettavuutta mitataan esimerkiksi uskottavuuden, siirrettävyyden, varmuuden ja vahvistuvuuden käsitteiden kautta (Eskola & Suoranta 2008, 211–212; Tauriainen 2000, 113).

Uskottavuudella viitataan tutkijan muodostaman käsityksen ja informanteilta saadun tiedon yhdenmukaisuuteen. Tutkimuksen tiedon tulisi siis heijastaa tutkittavien omia tulkintoja ja merkityksiä. (Eskola & Suoranta 2008, 211; Tauriainen 2000, 113–114.) Jotta tämä toteutuisi, tulisi tutkijan pyrkiä neutralisoimaan muun muassa oman ikänsä, sukupuolensa, uskontonsa sekä poliittisten asenteidensa vaikutukset tutkimusta tehdessä (Tuomi & Sarajärvi 2011, 136). Tutkimusaineistoa kerätessäni ja analysoidessani minulla oli jo jonkinlainen kuva tutkittavasta ilmiöstä. Sen syntymiseen oli vaikuttanut tekemäni teoreettinen pohjatyö sekä sateenkaariperheen elämän sivusta seuraaminen. Pyrin haastatteluita tehdessäni ja aineistoa analysoidessani tarkastelemaan aihetta puolueettomasti

ja avoimesti, jättäen ennakkotietoni aiheesta taka-alalle. Teemahaastattelun salima tarkentavien kysymysten esittäminen mahdollisti epäselvien vastausten tarkentamisen haastattelujen aikana, jolloin tulkinnalle aineiston analyysivaiheessa ei jäänyt tilaa. Toisaalta haastatteluissa on aina väärinymmärryksen mahdollisuus, kun erilaisilla taustatiedoilla ja näkökannoilla varustetut henkilöt pyrkivät jakamaan kokemuksia.

Siirrettävyydellä tarkoitetaan tiedon siirtämistä kontekstista toiseen (Eskola & Suoranta 2008, 68; Tauriainen 2000, 115). Laadullisessa tutkimuksessa tiedon siirrettävyyteen vaikuttaa vahvasti informanttien määrä ja laatu (Tauriainen 2000, 115). Lisäksi haasteita asettaa todellisuuden sidonnaisuus aikaan ja paikkaan. Eskolan ja Suorannan (2008) mainitsevat naturalistisen paradigman, jonka mukaan todellisuuden moninaisuudesta johtuen yleistäminen on mahdotonta. He kuitenkin näkevät, että siirrettävyys on mahdollista tietyin ehdoin. (Eskola & Suoranta 2008, 211–212.) Tauriainen (2000) mukaan siirrettävyys on mahdollista, mikäli tutkija on kuvannut tutkimuksensa, informantit, heidän toimintaympäristönsä ja tiedonhankintamenetelmät riittävän tarkasti ja laadukkaasti. Vastuu tiedon siirtämisestä on tutkijan lisäksi tiedon käyttäjällä, jonka tulee vertailla ja varmistaa aineiston siirrettävyys soveltamiskohteeseen nähden. (Tauriainen 2000, 115.) Tutkimuksessani olen kuvannut tarkasti tutkimuksen erivaiheet, aineistonkeruutapani sekä tutkimukseen osallistujat. Tutkimuksessani on vain viisi informanttia ja vaikka se on kandidaatintutkielmaan nähden riittävästi, tutkimus on silti laajuudeltaan pieni. Lisäksi tutkimusjoukko on valikoitunutta, sillä kaikki tutkimuksesta kiinnostuneet myös osallistuivat tutkimukseen eikä otantaa ollut mahdollista satunnaistaa. Osallistujat ovat kuitenkin laajalta alueelta, jolloin osallistujat eivät edusta vain tiettyä asuinalueita ja sen heijastamia asenteita. Lisäksi osallistujat kykenivät hyvin ilmaisemaan omia mielipiteitään ja näkökulmiaan käsitellyistä asioista. Informanttien pieni määrä aiheuttaakin suurimman haasteen tiedon siirrettävyydelle.

Laadullisessa tutkimuksessa täsmällinen tutkimuksen toistaminen on mahdotonta. Tästä johtuen tiedon pysyvyyttä tarkastellaan varmuuden käsitteen

kautta, jolloin huomioidaan sekä tietoisesti että tiedostamatta tutkimuksen kulkuun ja tiedon saantiin liittyvät tekijät. (Tauriainen 2000, 116.) Tällaisia tekijöitä ovat esimerkiksi tutkijan ennakko-oletukset (Eskola & Suoranta 2008, 212). Ennen haastatteluja, niiden aikana sekä aineistoa analysoidessani pyrin neutralisimaan ennakkotietoni ja -oletukseni aiheesta. Esimerkiksi keskusteluissa tämä näkyi selkeästi johdatteluvien kysymysten välttämisenä. Tutkimuksessa tiedon saantiin saattoi vaikuttaa se, että haastateltavat lapset olivat minulle ennalta tuntemattomia. Tämä saattoi estää lapsia puhumasta avoimesti ja vaikuttaa näin aineiston laajuuteen. Ennen haastatteluja pyrin tutustumaan lapsiin toisissa perheen kanssa käytävän yhteisen keskustelun kautta ja toisissa perheissä leikkimällä lapsen kanssa hetken tai tutustumalla lapsen opastuksella hänen elinympäristöönsä. Informantit olivat luonteeltaan sosiaalisia ja avoimia eivätkä vaikuttaneet juurikaan jännittävän haastattelutilannetta.

Vahvistuvuus tarkoittaa tutkimuskohteesta ja aineistosta tehtyjen tulkintojen vahvistamista todellisuutta vastaaviksi. Tutkijan tulee olla tutkimuksessa ja sen raportoinnissa rehellinen ja kirjata tulkintojensa vahvistamiseksi esille omat lähtökohtansa ja tulkintoihin mahdollisesti vaikuttavat tekijät. (Tauriainen 2000, 117.) Eskolan ja Suorannan (2008, 212) mukaan vahvistuvat tulkinnat saavat tukea muista samaa ilmiötä käsittelevistä tutkimuksista. Edellä mainittujen seikkojen lisäksi analyysin periaatteiden ja menettelyjen tarkka kuvaaminen parantaa tutkimuksen vahvistuvuutta (Tauriainen 2000, 117). Hyvän tieteellisen käytännön ja luotettavan tutkimuksen piirteitä ovat lisäksi hyvä suunnittelu, suunnitelman mukainen toteutus ja yksityiskohtainen sekä eettisiä periaatteita noudattaen kirjoitettu raportti (Tuomi & Sarajärvi 2011, 133). Näihin tavoitteisiin olen pykinyt esittelemällä tutkimukseni vaiheet tarkasti vaihe vaiheelta ja osittain tukenut tekstiä taulukoin. Tämän taustalla on ollut pyrkimys helpottaa lukijan ymmärrystä tutkimusprosessin etenemisestä sekä sen taustalla olevista ajatuksistani.

Laadullisessa tutkimuksessa haasteeksi asettuvat tutkijan ennakkokäsitykset tutkittavasta ilmiöstä. Tuomen ja Sarajärven (2011) mukaan puhtaasti objektiivisen tiedon tuottaminen laadullisen tutkimuksen kautta on haastavaa, sillä

tutkija on paitsi luo ja tulkitsee tutkimusasetelman myös tarkastelee ilmiötä omien ennakkotietojensa ja kokemustensa kautta. Tutkimusaineistoa tuotettaessa ja analysoitaessa tuleekin tutkimusta koskeviin ennakkokäsityksiin suhtautua tietoisesti. Teoriaohjaavaa sisällönanalyysiä käytettäessä tutkimustulokset johtuvat aineistosta, mutta yhdistyvät analyysin loppuvaiheessa aiempaan teoriatietoon. (Tuomi & Sarajärvi 2011, 96–97, 136.) Näin ollen tutkijan omat tiedot ovat jossain määrin läsnä koko tutkimusprosessin ajan. Tutkimusta tehdessäni pyrin neutralisoimaan asenteeni ja ajatukseni tutkimastani ilmiöstä, omasta mielestäni tavoitteessa myös onnistuen. Aineistosta tekemiäni päätelmiä olen perustellut katkelmin haastattelujen litteraateista. Näiden avulla olen pyrkinyt todistamaan sekä kysymysten asettelun neutraaliutta että aineistosta tekemiäni tulkintojen todenmukaisuutta ja loogisuutta. Lainattujen katkelmien kautta lukija voi myös arvioida tutkimustulosten loogisuutta suhteessa tutkimusaineistoon (Eerola-Pennanen 2013, 229).

Haastattelu aineistonkeruumenetelmänä aiheutti joitain haasteita luotettavuudelle. Aineistoa litteroidessani ja läpikäydessäni huomasin haastatteluissa tilanteita, joissa olin ymmärtänyt tai kuullut lapsen sanoman väärin. Joissain tapauksissa myös omat vastaukseni vaikuttivat tilanteen etenemiseen negatiivisesti. Jälkeenpäin pohdin tilaisuuksia, jotka hukkasin väärillä tulkinnoilla tai reagoinneilla. Omien virheellisten reaktioideni lisäksi haasteita tuotti muiden perheenjäsenten satunnainen osallistuminen keskusteluun sekä lasten liikkuminen haastattelutilassa. Kahdessa haastattelussa haastattelua seuraavat vanhemmat osallistuivat keskusteluun kesken haastattelun. Yhden lapsen kohdalla taas toinen vanhempi osallistui haastattelun lopuksi keskusteluun syventäen aiemmin käsiteltyjä asioita. Näissä kohdissa vanhempien kommentit ovat voineet ohjata lasten vastauksia. Tämän olen kuitenkin huomioinut aineiston analyysissä. Tallensin haastattelutilanteet nauhurin avulla, jolloin lasten sanaton ilmaisu jäi pimentoon. Tutkimuskysymysteni kannalta lasten ilmeillä ja eleillä ei kuitenkaan ollut merkittävää asemaa tutkimuksen kannalta. Sanattoman ilmaisun lisäksi nauhoilla oli muutamia kohtia, joiden litteroiminen oli mahdotonta. Tähän vaikutti lasten liikkuminen tilassa sekä leikkivälineiden toiminnan esittely kesken

haastattelun. Taustamelun lisäksi lapsen ääni tuli joissain tilanteissa liian kaukaa, jolloin puhe oli epäselvää tai hiljaista.

7.3 Jatkotutkimushaasteet

Sateenkaariperheet ry:llä on käynnissä tutkimus 7-18 vuotiaiden sateenkaariperheissä elävien lasten hyvinvoinnista. Myös varhaiskasvatusikäisiä lapsia olisi hyvä tarkastella suuremmassa mittakaavassa luotettavampien tutkimustulosten saavuttamiseksi. Laajemman otannan kautta saisi monipuolisemman ja -äänisemmän kuvan varhaiskasvatusikäisten lasten kokemuksista elämästään sateenkaariperheissä. Sateenkaariperhetutkimus on keskittynyt pääosin tutkimaan naisparien perheitä ja tulevaisuudessa tulisi pyrkiä huomioimaan paremmin myös muita sateenkaariperhemuotoja. Tämän kautta saataisiin tietoa monipuolisemmin erilaisista sateenkaariperhemuodoista, niiden haasteista ja vahvuuksista sekä perheenjäsenten kokemuksista erilaisista perhemuodoista. Haasteita laajemmalle otannalle kuitenkin aiheuttaa sateenkaariperheiden tavoitettavuus sekä verrattain pienen perusjoukon. Varhaiskasvatusikäisten lasten osalta tutkimusmenetelmät asettuvat myös haasteeksi, sillä realistisiksi tutkimusmenetelmiksi asettuu lähinnä haastattelu tai havainnointi. Tämä vaatii paljon resursseja.

Tämä tutkimus vastasi osaltaan siihen, kuinka elämä sateenkaariperheissä elävien varhaiskasvatusikäisten lasten silmin näyttäytyy. Vain lasten kuulemisen kautta on mahdollista saada tietoa lasten maailmasta sellaisena, kuin se lapsille näyttäytyy. Aikuisten tulkinnat voivat erota lasten kokemasta todellisuudesta merkittävästi. Tästä syystä lapsuutta tulisi tutkia yhä enemmän lasten näkökulmasta käsin.

LÄHTEET

- Aarnio, K. 2014. Sateenkaariperheiden lasten vahvuudet ja haavoittuvuudet, Kirjallisuuskatsaus. Väestöliiton Väestöntutkimuslaitoksen työpaperi 2014 (6).
http://vaestoliitto-fi-bin.directo.fi/@Bin/a095573a76f03af27b1e863ceb5b1399/1461966380/application/pdf/3870040/Sateenkaariperheet_Ty%C3%B6paperi%206_1.pdf. Luettu 11.4.2016.
- Alasuutari, M. 2005. Mikä rakentaa vuorovaikutusta lapsen haastattelussa? Teoksessa J. Ruusuvaara & L. Tiittula (toim.) Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere. Vastapaino, 145-162.
- Asumistukilaki 608/1975. <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1975/19750408>. Luettu 30.4.2016.
- Brewaeys, A, Ponjaert, I, Hall, E. V. V. & Golombok, S. (1997). Donor insemination: child development and family functioning in lesbian mother families. *Human Reproduction*, 12(6), 1349-1359.
- Eerola-Pennanen, P. 2013. Yksilönä vaan ei yksin. Lapset minuuden muodostajina päiväkodissa. Väitöskirja. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä Studies In Education, Psychology and Social Research 464.
https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/41154/978-951-39-5143-6_vaitos12042013.pdf?sequence=1. Luettu 11.4.2016.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 2008. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. 8. painos. Jyväskylä: Gummerrus.
- Faurie, M. & Kallioma-Puha, L. 2010. Jääkaappi, osoite vai sukulaisside? Perheen määritelmät sosiaalilainsäädännössä. Teoksessa U. Hämäläinen & O. Kangas (toim.) Perhepiirissä. Helsinki: Kelan tutkimusosasto, 28-61.
- Goldberg, A., Kashy, D. & Smith, J. 2012. Gender-Typed Play Behavior in Early Childhood: Adopted Children with Lesbian, Gay, and Heterosexual Parents. *Sex Roles* 67 (9-10), 503-515.
- Hartikainen, P. 2009. "Tätä peliä ei hävitä." Abduktiivinen tutkimus Halton-konsertin oppimishistoriasta 1986-2006. Väitöskirja. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä studies in business and economics 77.

<https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/20070/9789513935641.pdf?sequence>. Luettu 27.4.2016.

HE 65/2015. Hallituksen esitys eduskunnalle eräiksi avioliittolain muutoksen edellyttämiksi lainmuutoksiksi. <http://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2015/20150065#idp2558032>. Luettu 29.4.2016.

Hedelmöityshoitolaki 1237/2006. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2006/20061237>. Luettu 10.4.2016.

Helavirta, S. 2007. Lasten tutkimushaastattelu. Metodologista herkistymistä, joustoa ja tasapainottelua. *Yhteiskuntapolitiikka* 72 (6), 629–640.

Hill, M. 2006. Children's voices on ways of having a voice. Children's and young people's perspectives on methods used in research and consultation. *Childhood* 13 (1), 69–89.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2000. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki. Yliopistopaino.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. Tutki ja kirjoita. 15. osin uudistettu painos. Helsinki: Kirjayhtymä.

Hämäläinen, U. & Kangas, O. 2010. Johdanto: Lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin tarkastelua. Jääkaappi, osoite vai sukulaisside? Perheen määritelmät sosiaalilainsäädännössä. Teoksessa U. Hämäläinen & O. Kangas (toim.) *Perhepiirissä*. Helsinki: Kelan tutkimusosasto, 7–27.

Isyyslaki 11/2015. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2015/20150011>. Luettu 15.4.2016.

Jämsä, J. 2008a. Suomalaiset sateenkaariperheet. Teoksessa J. Jämsä (toim.) *Sateenkaariperheet ja hyvinvointi: Käsikirja lasten ja perheiden kanssa työskenteleville*. Jyväskylä: PS-kustannus, 26–47.

Jämsä, J. 2008b. Hedelmöityshoidot. Teoksessa J. Jämsä (toim.) *Sateenkaariperheet ja hyvinvointi: Käsikirja lasten ja perheiden kanssa työskenteleville*. Jyväskylä: PS-kustannus, 136–145.

Jämsä, J. 2008c. Sateenkaariperhe adoptio- ja sijaisperheenä. Teoksessa J. Jämsä (toim.) *Sateenkaariperheet ja hyvinvointi: Käsikirja lasten ja perheiden kanssa työskenteleville*. Jyväskylä: PS-kustannus, 317–321.

- Jämsä, J. 2008d. Juridinen ja yhteiskunnallinen tilanne. Teoksessa J. Jämsä (toim.) Saateenkaariperheet ja hyvinvointi: Käsikirja lasten ja perheiden kanssa työskenteleville. Jyväskylä: PS-kustannus, 60–71.
- Kalliala, M. 1999. Enkeliprinsessa ja itsari liukumäessä. Leikkikulttuurin ja yhteiskunnan muutos. Tampere: Gaudeamus.
- Ketola, E. & Kurjenrauma, K. 2016. Lastenneuvolakäsikirja, Vanhemmuuden roolit. <https://www.thl.fi/fi/web/lastenneuvolakasikirja/tietopaketti/monimuotoiset-perheet/uusperhe/vanhemmuuden-roolit>. Luettu 15.4.2016.
- Koskenvuo, K. 2010. Lapsuudentapahtumat, terveys ja elämäntyytyväisyys. Teoksessa U. Hämäläinen & O. Kangas (toim.) Perhepiirissä. Helsinki: Kelan tutkimusosasto, 294–318.
- Kuosmanen, P. 2008. Ajallis-tilallinen queer-näkökulma lesboäitien ja naisparien perhesuhteisiin. Teoksessa E. Sevón & M. Notko Perhesuhteet puntarissa. Helsinki: University Press, 131–152.
- Laki rekisteröidystä parisuhteesta 950/2001. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2001/20010950>. Luettu 22.4.2016.
- Lansford, E.J., Ceballo, R., Abbey, A. & Steward, A.J. 2001. Does Family Structure Matter? A Comparison of Adoptive, Two-Parent Biological, Single-Mother, Stepfather and Stepmother Households. *Journal of Marriage and Family*, 63, 840–851.
- Lastensuojelulaki 417/2007. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>. Luettu 13.4.2016.
- Meezan, W. & Rauch, J. 2005. Gay Marriage, Same-Sex Parenting and America's Children. *The Future of Children* 15 (2), 97–115.
- Metsämuuronen, J. 2006. Laadullisen tutkimuksen perusteet. Teoksessa J. Metsämuuronen (toim.) Laadullisen tutkimuksen käsikirja. Helsinki: International Methelp, 81–150.
- Mäkelä, K. 2010. Alaikäisiä koskevan yhteiskunta- ja käyttäytymistieteellisen tutkimuksen eettinen ennakkosäätely. Teoksessa H. Lagström, T. Pösö, N. Rutanen & K. Vehkalahti (toim.) Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka. Helsinki: Yliopistopaino, 67–88.

- Nieminen, L. 2010. Lasten ja nuorten tutkimus: oikeudellinen tarkastelu. Teoksessa H. Lagström, T. Pösö, N. Rutanen & K. Vehkalahti (toim.) Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka. Helsinki: Yliopistopaino, 25–42.
- Paananen, P. 2007. Mikä on minun perheeni. Suomalaisten käsityksiä perheestä vuosilta 2007 ja 1997. Väestötutkimuslaitoksen katsauksia E 30/2007. Väestöliitto.
- Perhehoitolaki 20.3.2015/263. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2015/20150263>. Luettu 29.4.2016.
- Pohjanpää, K. 2013. Sateenkaariperheet tuovat väriä tilastoihin. Tilastokeskus: Hyvinvointikatsaus 3/2013. http://www.stat.fi/artikkelit/2013/art_2013-09-23_001.html?s=0. Luettu 19.1.2016.
- Pylkkänen, A. 2008. Miten oikeus määrittelee perheen. Teoksessa E. Sévon & M. Notko Perhesuhteet puntarissa. Helsinki: University Press, 71–92.
- Pösö, T. 2008. Kiistanalaiset perhesuhteet ja tutkimisen moraalit. Teoksessa E. Sévon & M. Notko Perhesuhteet puntarissa. Helsinki: University Press, 93–110.
- Ritala-Koskinen, A. 2001. Mikä on lapsen perhe? Tulkintoja lasten uusperhesuhteista. Väestötutkimuslaitoksen julkaisusarja D 38/2001. Helsinki: Väestötutkimuslaitos, Väestöliitto 2001.
- Rotkirch, A. 2000. Pirstoutunut vanhemmuus. Teoksessa T. Hoikkala & J.P. Roos: 2000-luvun elämä: Sosiologia teorioita vuosituhaten vaihteesta. Helsinki: Gaudeamus, 187–200.
- Sateenkaariperheet ry 2015a. Opas sateenkaariperheen lapselle. http://www.sateenkaariperheet.fi/userfiles/documents/opas_web-2015-04-28.pdf. Luettu 19.1.2016.
- Sateenkaariperheet ry 2015b. Ajankohtaista: Tutkimus kerää kokemuksia lasten elämästä sateenkaariperheessä. <http://www.sateenkaariperheet.fi/index.php?item=news#5>. Luettu 22.4.2016.
- Sateenkaariperheet ry n.d. Tutkimuksia ja opinnäytetöitä. <http://www.sateenkaariperheet.fi/index.php?item=79>. Luettu 29.4.2016.
- Sévon, E. & Notko, M. 2008. Perhesuhteiden omalakisuus. Teoksessa E. Sévon & M. Notko (toim.) Perhesuhteet punarissa. Helsinki: University Press, 13–26.

- Solantaus, T. (2003). Tutkimuskatsaus sateenkaariperheissä elävien lasten kehityksestä ja hyvinvoinnista. Lapset ja rekisteröity parisuhde. Rekisteröityihin parisuhteisiin liittyviä erityiskysymyksiä selvittäneen toimikunnan mietintö. STM.
- Sosiaalihuoltoasetus 607/1983. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1983/19830607?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=perhe#a607-1983>. Luettu 21.2.2016.
- Strandell, H. 2010: Etnografinen kenttätyö: lasten kohtaamisen eettisiä ulottuvuuksia. Teoksessa H. Lagström, T. Pösö, N. Rutanen & K. Vehkalahti (toim.) Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka. Helsinki: Yliopistopaino, 92–112.
- Suomen virallinen tilasto 2011. Perheet. Vuosikatsaus 2011, Liitetaulukko 10. Perheet perhetyypin ja alle 18-vuotiaiden kotona asuvien lasten määrän mukaan 31.12.2011. Helsinki: Tilastokeskus. http://www.stat.fi/til/perh/2011/02/perh_2011_02_2012-11-09_tau_010_fi.html. Luettu 20.4.2016.
- Tauriainen, L. 2000. Kohti yhteistä laatua: Henkilökunnan, vanhempien ja lasten laatuksitykset päiväkodin integroidussa erityisryhmässä. Väitöskirja. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä Studies In Education, Psychology and Social Research 165. <https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/37835/978-951-39-4743-9.pdf?sequence=1>. Luettu 11.4.2016.
- Tilastokeskus 2006. Perhe. <http://www.tilastokeskus.fi/meta/kas/perhe.html>. Luettu 21.1.2016.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2011. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 7. uudistettu laitos. Helsinki: Tammi.
- UNICEF n.d. YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista. https://unicef.studio.crasman.fi/pub/public/pdf/LOS_A5fi.pdf. Luettu 11.4.2016.
- Vehkalahti, K., Rutanen, N., Lagström, H. & Pösö, T. 2010. Kohti eettisesti kestävä lasten ja nuorten tutkimusta. Teoksessa H. Lagström, T. Pösö, N. Rutanen & K. Vehkalahti (toim.) Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka. Helsinki: Yliopistopaino, 10–21.
- Väänänen, R. 2013. Perheen rakenteen, dynamiikan ja arvojen merkitys lapsen psyykkiselle hyvinvoinnille. Väitöskirja. Itä-Suomen yliopisto Dissertations in Social Sciences and Business Studies no 68. http://epublications.uef.fi/pub/urn_isbn_978-952-61-1271-8/urn_isbn_978-952-61-1271-8.pdf. Luettu 20.1.2016.

Wainright, J. L. & Patterson, C. J. (2008). Peer relations among adolescents with female same-sex parents. *Developmental Psychology*, 44(1), 117-126.

Welsh, M. G. (2011). Growing Up in a Same-Sex Parented Family: The Adolescent Voice of Experience. *Journal of GLBT Family Studies*, 7(1-2), 49-71.

LIITTEET

Liite 1. Tutkimuslupa, vanhemmat

Hyvät vanhemmat!

Olen varhaiskasvatustieteiden opiskelija Jyväskylän yliopistosta. Teen kandidaatin tutkielmaa alle kouluikäisten sateenkaariperheissä elävien lasten tuntemuksista omasta perheestään. Tutkimus toteutetaan teemahaastatteluna ja haastattelumateriaalia käytetään tutkimuksen aineistona. Lisäksi lapset piirtävät kuvan omasta perheestään. Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, kuinka sateenkaariperheissä elävät lapset kuvaavat omaa perhettään ja kuinka he näkevät oman perheensä suhteessa muihin perheisiin. Tutkimukseen osallistuminen on luottamuksellista eikä yksittäistä vastaajaa voi tunnistaa tutkimusjulkaisussa. Kun tutkimus on päättynyt, tutkimusaineisto hävitetään.

Pyydän lupaa haastatella lastanne.

Lotta Kyllönen

Annan suostumukseni siihen, että lapseni _____ saa osallistua tutkimukseen, jossa kartoitetaan alle kouluikäisten sateenkaariperheissä elävien lasten tuntemuksia omasta perheestään.

Annan luvan haastatella lastani ja käyttää haastattelua tutkimusmateriaalina

Annan luvan käyttää lapseni tekemää piirrosta tutkimusaineistossa

Paikka ja aika

Vanhemman allekirjoitus ja nimen selvennys

Liite 2. Haastattelurunko

Teema 1: oma perhe

Ketä tässä kuvassa on?

Tuleeko mieleesi vielä joku, kenet olisit voinut kuvaan piirtää?

Ketä sinun perheeseesi kuuluu?

Kuuluuko perheeseesi muita?

Mikä perheessäsi on kivointa/parasta?

Mikä perheessäsi on tylsää?

Millaisia asioita teet äidin/isän/sisarusten kanssa?

Millaisia asioita perheesi tekee yhdessä?

Mitä haluaisit, että perheesi tekisi yhdessä?

Puhetta perheestä ja arjesta

Teema 2: muut perheet

Mistä tietää, ketä perheeseen kuuluu?

Keiden kanssa leikit usein?

- Päiväkodissa
- Kotona

Millainen perhe ystävälläsi on?

Ketä ystäväsi perheeseen kuuluu?

Mitä ystäväsi on kertonut perheestään?

Mikä mielestäsi ystäväsi perheessä on kivointa?

Millaisia eroja oman perheesi ja ystäväsi perheen välillä?

Miltä eroavaisuudet sinusta tuntuvat?

Millaisia yhtäläisyyksiä perheidenne välillä on?

Keskustelua perheiden eroista ja yhtäläisyyksistä ystävän perheestä puhuttaessa nousevien seikkojen kautta.

Haluatko kertoa vielä jotain perheestäsi?